

RANOKRŠĆANSKA TOPOGRAFIJA DALMATINSKE ZAGORE

Šego, Iva

Master's thesis / Diplomski rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Split, Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Split / Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:172:369377>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-16**

Repository / Repozitorij:

[Repository of Faculty of humanities and social sciences](#)

SVEUČILIŠTE U SPLITU

FILOZOFSKI FAKULTET

IVA ŠEGO

DIPLOMSKI RAD

RANOKRŠĆANSKA TOPOGRAFIJA DALMATINSKE

ZAGORE

Split, 2023.

Odsjek za povijest umjetnosti

Diplomski sveučilišni studij Povijesti umjetnosti i Povijesti, nastavnički smjer

DIPLOMSKI RAD

RANOKRŠĆANSKA TOPOGRAFIJA DALMATINSKE ZAGORE

Studentica: Iva Šego

Mentor: doc. dr. sc. Vedran Barbarić

Split, prosinac 2023.

SADRŽAJ

1. UVOD.....	5
2. RANOKRŠĆANSKA TOPOGRAFIJA DALMATINSKE ZAGORE.....	8
2.1. Kninsko područje	10
2.1.1. Biskupija-Katića Bajami.....	11
2.1.2. Mokro Polje	12
2.2. Vrličko-sinjsko područje	14
2.2.1. Otok	15
2.2.2. Brnaze.....	18
2.2.3. Potravljje.....	21
2.2.4. Kijevo	22
2.2.5. Grab	23
2.2.6. Gala.....	24
2.2.7. Trilj	25
2.3. Imotsko područje.....	26
2.3.1. Cista Velika	26
2.3.2. Zmijavci.....	29
2.3.3. Proložac	31
2.5. Omiška zagora-Poljica	33
2.5.1. Krug.....	34
2.5.2. Gata.....	34
2.5.3. Podgrađe - Solioce.....	37
2.6. Drniško područje	38
2.6.1. Cecela	38
2.6.2. Trbounje.....	40
2.6.3. Tepljuh/Biočić	41
2.6.4. Badanj.....	43
2.6.5. Lišnjak	43
2.6.6. Baljci.....	43
2.6.7. Gradac.....	43
2.6.8. Umljanovići (Balina glavica).....	44

3. ZAKLJUČAK.....	45
4. LITERATURA	48
5. POPIS SLIKA.....	52
SAŽETAK	54
ABSTRACT.....	54

1. UVOD

U samim počecima razvoja kršćanstva teritorij današnje Hrvatske je bio dijelom X. italske regije Venecije i Histrije, te provincija Dalmacije i Panonije.¹ Najranije podatke o širenju kršćanske vjere u našim krajevima nalazimo u tri pisana izvora:²

- Pavlova poslanica Rimljanima (Rim 15, 19),
- Poslanica Timoteju (2 Tim 4, 16) i
- Propovjed sv. Luke (Epiphanius, Adv. haer., LI, 11).

Prema ovim izvorima se može zaključiti kako je Pavao osobno, ali i preko svojih učenika širio kršćanstvo po Iliriku i Dalmaciji tijekom 1. stoljeća, no nije sigurno koliko su uspjeli u tome.³ Izuzev ova tri pisana izvora nema nikakvih drugih dokaza o kršćanstvu na ovom području sve do 3. stoljeća od kada datiraju prvi materijalni dokazi. Naime tek od 3. stoljeća kreće snažniji razvitak kršćanske kulture, kako u Dalmaciji tako i u ostalim krajevima Carstva. Vjerojatno je da su afirmaciji kršćanstva te intenzitetu njegova širenja uvelike pridonijele misije koje su se odvijale u drugoj polovici 3. stoljeća. Kršćanstvo se ponajprije širilo u centre provincija, a tek onda u manja naselja i sela. Stoga se u Saloni, sjedištu provincije Dalmacije, nova religija najdublje ukorijenila.⁴

Krajem 3. stoljeća na vlast dolazi car Dioklecijan. Za njegove se vladavine 304. godine provode progone kada stradavaju mnogi pripadnici crkvene hijerarhije, među kojima je i biskup Salone Domnije. Mučenici koji su stradali tijekom ovih progona u očima su kršćana postali svjedoci kršćanske vjere, budući su podnijeli velike žrtve vjerujući u Isusa Krista.⁵

Za kršćane jedan od najbitnijih događaja u povijesti je svakako Milanski edikt iz 313. godine kojim je kršćanstvo postalo slobodna i ravnopravna vjera u Carstvu. Odluke edikta su omogućile otvorenije propovijedanje te se na taj način kršćanstvo počelo širiti izvan samih gradskih središta.⁶ U 5. stoljeću se kršćanstvo učvršćuje u svim slojevima društva. Zbog sve

---

¹ M. Sanader 2016, str. 33

² Ibidem

³ N. Cambi 2014 str, 124

⁴ N. Cambi 2020, str. 323-324

⁵ Ibidem, str. 324

⁶ A. Zadro 2017, str. 193

većeg broja vjernika grade se veće, raskošnije crkve koje ujedno prikazuju i moć te ugled Crkve.⁷

Budući da je kršćanstvo ponajprije stizalo u gradska, urbanija područja, najveći broj ostataka iz ranokršćanskog razdoblja pronađen je u Saloni, sjedištu provincije Dalmacije. Širenjem kršćanstva nova religija dolazi i u ruralnija područja, stoga se tragovi ranokršćanske umjetnosti pronalaze i na području Dalmatinske zagore.

Dalmatinska zagora je geografski pojam koji obuhvaća unutrašnjost Dalmacije. Ovo područje podijeljeno je na manje regije, a to su: Kninska, Drniška, Vrličko-sinjska, Imotska, Omiška zagora-Poljica te Vrgorska. U ovom radu će se prikazati lokaliteti na kojima su pronađeni tragovi ranokršćanske arhitekture i skulpture. Bitno je istaknuti kako u radu nije prikazano Vrgorsko područje, budući da iščitavanjem literature nisu pronađeni značajniji materijalni ostaci iz ranokršćanskog razdoblja već svega par manjih ulomaka.

Svakako, okosnicu ovoga rada zasigurno čini Vrličko-sinjsko područje, koje je teritorijalno najveće, ali i Drniško područje budući da se na njima odvijao i najveći broj istraživanja. Na tim područjima nalazi se najveći broj lokaliteta iz doba ranog kršćanstva te su na njima pronađeni brojni nalazi. Osim nalaza kamenog namještaja pronađeni su i ostatci arhitekture koji svjedoče o postojanju sakralnih objekata. Područje Imotske, Kninske te Omiške regije je slabije istraženo no i ovdje su pronađeni ostatci koji svjedoče o postojanju ranokršćanske arhitekture na tim područjima.

Kada govorimo o umjetnosti za vrijeme ranog kršćanstva možemo reći kako je to umjetnost koja je nastala na području Rimskog carstva od ranog 2. do sredine 7. stoljeća. Početci ranokršćanske umjetnosti datiraju iz razdoblja kada je kršćanstvo još uvijek bila skromna i periodično progonjena sekta, a njen procvat je postao moguć tek nakon 313. godine, odnosno od trenutka kada je odredbama spomenutog edikta kršćanstvo u očima rimskoga prava legalizirano. Konstantinovo carsko pokroviteljstvo u desetljećima koja su slijedila donijelo je vjeri popularnost, bogatstvo i mnoge obraćenike iz svih društvenih slojeva. Crkva je stoga trebala proizvoditi umjetnost i arhitekturu u ambicioznijim razmjerima, kako bi prihvatila i obrazovala svoje nove članove te kako bi materijalnom prisutnošću u javnom prostoru odražavala svoje novo dostojanstvo i društvenu važnost.⁸

---

⁷ Ibidem, str. 196

⁸ <https://www.britannica.com/art/Early-Christian-art>

Slika 1. Početna slova Kristovog imena kao dio ranokršćanske umjetnosti

2. RANOKRŠĆANSKA TOPOGRAFIJA DALMATINSKE ZAGORE

Dalmatinska zagora predstavlja kontinentalni dio Dalmacije, te se prostire na oko 150 km dugom pojasu odvojenom od primorja planinskim nizom Kozjaka, Mosora, Omiške Dinare, Biokova i Rilića.⁹

Naziv Dalmacija dolazi od imena po kojem su Rimljani početkom 1.stoljeća poslije Krista nazvali svoju provinciju, po ratobornoj plemenskoj zajednici Delmata. O Delmatima Joško Belamarić piše: „Delmati su bili glasoviti pomorci i gusari, a čitav teritorij Ilirika na izmaku antike biti će Rimu ono što je Prusija u 19.stoljeću bila Njemačkoj, odnosno rasadnik vojnika i careva koji su baš kao i Dioklecijan pokušavali obnoviti strogu disciplinu i izvorne rimske vrline.“¹⁰

Slika 2. Prikaz obuhvata Dalmatinske zagore

⁹ <https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=13755>

¹⁰ J. Belamarić 2000, str. 7

Glavnim regijama Dalmatinske zagore smatraju se Kninsko područje, Vrličko-sinjsko područje, Imotsko područje, Vrgorsko područje, Omiška zagora-Poljica, te Drniško područje.¹¹

Na području Vrličko-sinjske regije prva istraživanja započinju krajem 19. stoljeća pod vodstvom Fra Luje Maruna te se nastavljaju i tijekom 20. stoljeća kada djeluju nove generacije istraživača poput Stjepana Gunjače te Branimira Gabričevića. Stjepan Gunjača provodio je istraživanja sredinom 20. stoljeća u Potravlju te Brnazama. Otprilike u isto doba djeluje i Branimir Gabričević koji istraživanja provodu u Otoku te Gali. Njihova istraživanja bila su vrlo vrijedna te su pridonijela otkrivanju ranokršćanske arhitekture na ovom području. Svakako je potrebno izdvojiti i Antu Miloševića koji je proveo mnoštvo istraživanja tijekom koji su pronađeni mnogi vrijedni nalazi koji su nadalje doveli do novih saznanja. Milošević je zasigurno jedan od ključnih istraživača po pitanju ranokršćanskih arheoloških lokaliteta na vrličko-sinjskom području.

Na Imotskom području krajem 19. te početkom 20. stoljeća arheološka istraživanja započinju provoditi dvojica svećenika. Fra Ivan Tonković započinje istraživanje lokaliteta Bublin u Zmijavcima. Na istom lokalitetu se između 1981. i 1992. godine odvijaju arheološka istraživanja pod vodstvom Nenada Cambija te Snježane Tonković. Don Lovre Katić započinje istraživanja na području Ciste Velike gdje krajem 20. stoljeća istraživanja provode Dražen Maršić, Ljubomir Gudelj te Marijan Lozo. Uz lokalitete Bublin i Crkvine najvažniji lokalitet iz ranog kršćanstva nalazi se u Prološcu. U Prološcu su tijekom 1997. godine provedena arheološka istraživanja u kojima sudjeluje Ljubomir Gudelj.

Istraživanja na području Drniša i okolice potječu sa kraja 19. stoljeća kada prve arheološke aktivnosti počinje provoditi Fra Lujo Marun. Razna istraživanja odvijala su se i tijekom 20. stoljeća kada istraživanja diljem Drniškog područja provode Maja Petrinec te Joško Zaninović. Maja Petrinec je tijekom 2006. godine istraživala lokalitet Cecela na kojem je pronađeno mnoštvo nalaza. Lokalitet Trbounje je jedan od najbitnijih lokaliteta iz ranog kršćanstva na Drniškom području. Istraživanja na ovom lokalitetu odvijala su se pod vodstvom Joška Zaninovića u razdoblju od 1999. do 2002. godine. Uz lokalitete Cecelu te Trbounje ističe se lokalitet Tepljuh/Biočić.

Na Kninskom području istražena su dva lokaliteta iz razdoblja ranog kršćanstva. Ovo područje istraživano je koncem 19. stoljeća no prva prava istraživanja započinju sredinom 20. stoljeća.

---

¹¹ M. Matas i J. Faričić 2011, str. 48

Istraživanja je provodio Stjepan Gunjača na lokalitetu Katića Bajami u Biskupiji za vrijeme kojih se dolazi do mnogih saznanja. O rezultatima tih istraživanja Gunjača piše u članku „Revizija iskopina u Biskupiji kod Knina godine 1950.“ Još jedan bitan lokalitet iz ranog kršćanstva je Mokro Polje na kojem su se istraživanja provodila krajem 20. stoljeća pod vodstvom Vedrane Delonge.

Na području Omiške zagore odnosno Poljica nalazi se ranokršćanski lokalitet u Gatima. Istraživanja ovog lokaliteta odvijala su se krajem 20. stoljeća pod vodstvom Jasne Jeličić. Tijekom istraživanja pronađeni su ostaci sakralnog objekta te mnoštvo nalaza. Na lokalitetu Podgrađe-Solioce prva amaterska istraživanja proveo je svećenik Petar Škarica početkom 20. stoljeća. Novija istraživanja ovoga lokaliteta provodila je Vedrana Delonga 2005. te 2008. godine.

Promatrajući područje Dalmatinske zagore prema regijama kako je ranije navedeno primjetno je kako su se prva istraživanja počela odvijati krajem 19., a nastavila su se tijekom 20. stoljeća pa do današnjih dana. Djelovanja mnogih istraživača na ovom području dovela su do izdavanja velikog broja znanstvenih publikacija u kojima je uočeno kako je Vrličko-sinjsko područje najviše zastupljeno. Na temelju toga može se zaključiti kako je to područje najviše istraženo, a slijede ga Drniško, Imotsko te Kninsko područje. Omiška zagora lošije je istražena stoga se i slabije spominje u literaturi. Na pojedinim lokalitetima potrebno je provoditi istraživanja koja bi pridonijela boljem poznavanju ranokršćanske arheološke topografije ovoga područja. Suprotno tome, o umjetnosti ranog kršćanstva na Vrgorskom području nema nikakvih saznanja stoga je svakako potrebno veću pažnju posvetiti tom dijelu Dalmatinske zagore.

2.1. Kninsko područje

Kninsko je područje bilo naseljeno još u eneolitičko doba. Njegovi prvi stanovnici podigli su na sjevernoj polovici brda Spas prvo utvrđeno visinsko (gradinsko) naselje. Postojanje naselja na tom mjestu prvi se put u izvorima spominje u 1 stoljeću pr. Kr. u djelu grčkoga geografa Strabona, pod imenom Ninia.¹²

---

¹² Ibidem, str. 661

Slika 3. Kninska tvrđava

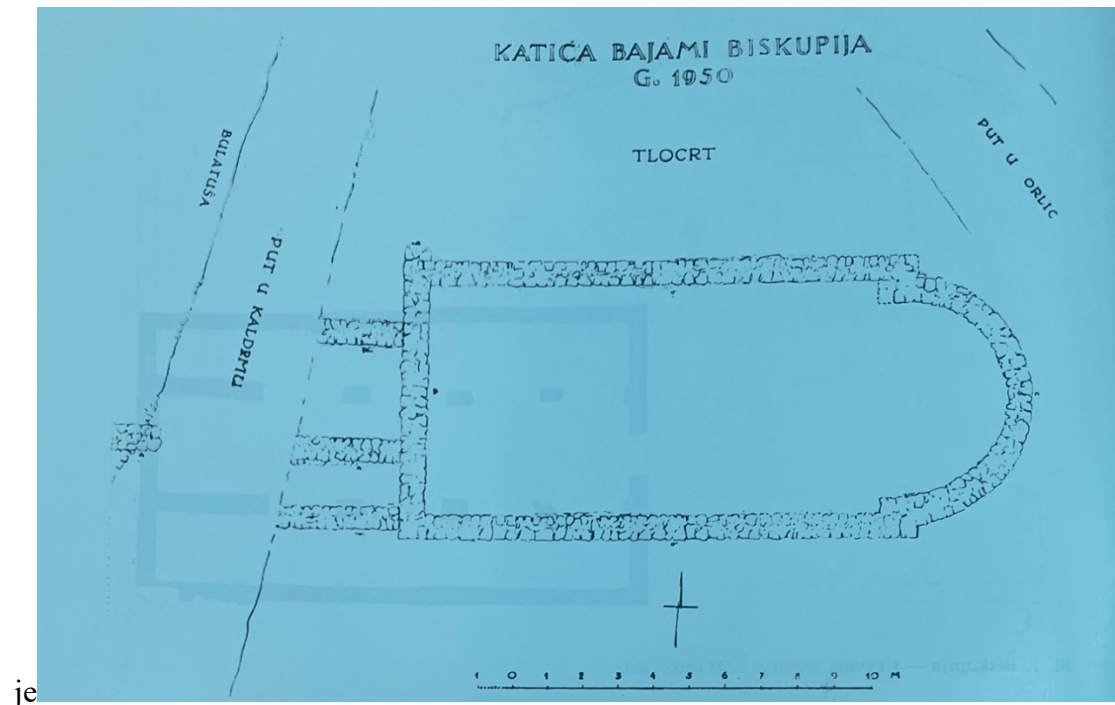
2.1.1. Biskupija-Katića Bajami

Na području sela Biskupija pronađena je i istraživana ranokršćanska crkva na lokalitetu Katića Bajami.¹³ Ovaj lokalitet udaljen je stotinjak metara od Crkvine te su se na njemu vodila česta iskapanja u razdoblju od 1889. do 1909. godine. Za vrijeme tih istraživanja otkriveni su ulomci mozaika, ulomci kapitela te ostaci zidova. Tijekom istraživanja 1950. godine otkriveno je da su ti ostaci temelji crkve. Riječ je o jednostavnoj jednobrodnoj crkvi s oblom apsidom koja je orijentirana u pravcu istoka. Zidovi crkve nisu svugdje isto sačuvani te na nekim mjestima njihova visina iznosi 1 m, a na nekima tek 15-20 cm. Crkva je duga 17,75 m, a široka 8, 25 m te je građena istim kamenom kao i građevine na obližnjoj Crkvini. Prilikom gradnje ove crkve kamenje je stručnije slagano što nije odlika ranog hrvatskog graditeljstva koje se uočava na lokalitetu Crkvine. Osim načina gradnje, najjednostavniji oblik ove građevine pridonosi njenom datiranju u starokršćansko razdoblje.¹⁴

---

¹³ B. Migotti 1990, str. 54

¹⁴ S. Gunjača 1953, str 40-43

je

Slika 4. Tlocrt crkve na Biskupiji – Katića Bajami (prema S. Gunjači) iz 1950.g.

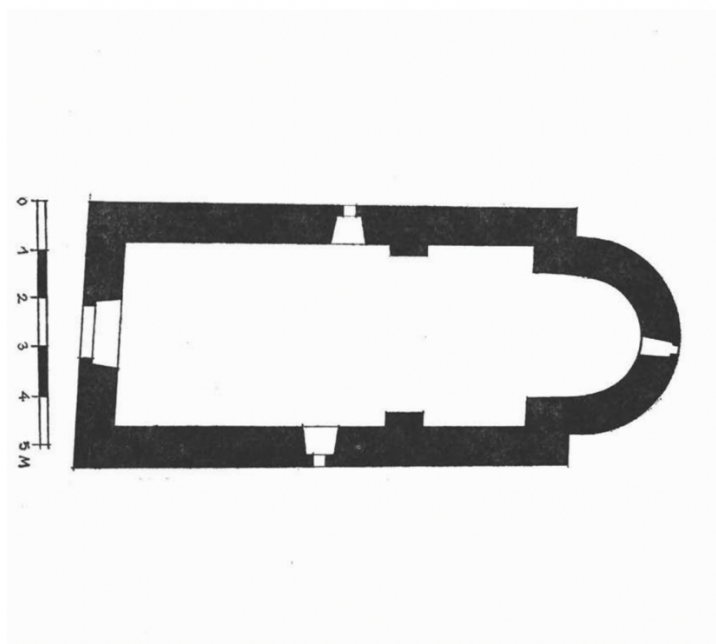
2.1.2. Mokro Polje

Naselje Mokro Polje nalazi se 18 km sjeverozapadno od Knina. Na lokalitetu Šučević su 1930. godine provedena arheološka istraživanja tijekom kojih su otkriveni ostaci starokršćanske crkve. Istraživanja nisu u potpunosti dovršena no ipak su dovela do nekih saznanja. Otkrivena crkva je jednobrodna sa poligonalnom apsidom te nartekсом i transeptom te tako tvore križni oblik ove građevine. Na lokalitetu su otkriveni još neki ostaci kamene skulpture poput pluteja te kapitela. Prvi plutej je bio ukrašen motivima stiliziranih rozeta unutar jednoprutih kružnica dok je drugi ukrašen širokim dvoprutom sa cvjetnim motivima. Osim dekoracije, pluteji se razlikuju i po strukturi te kvaliteti.¹⁵

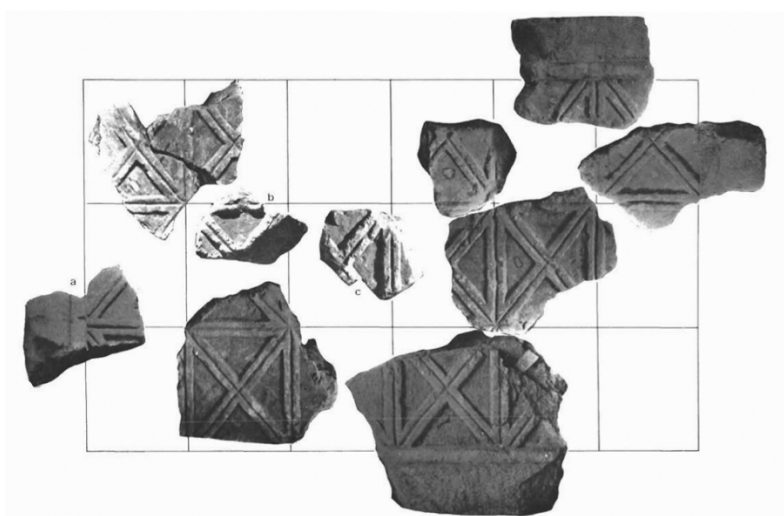
Na lokalitetu Vagići koji se također nalazi na području Mokrog Polja pronađeni su još neki ulomci iz starokršćanskog razdoblja što svjedoči o postojanju drugog objekta iz tog vremena. Pronađeni su pluteji te amboni.¹⁶

¹⁵ V. Delonga 1984, str. 262, 264-268

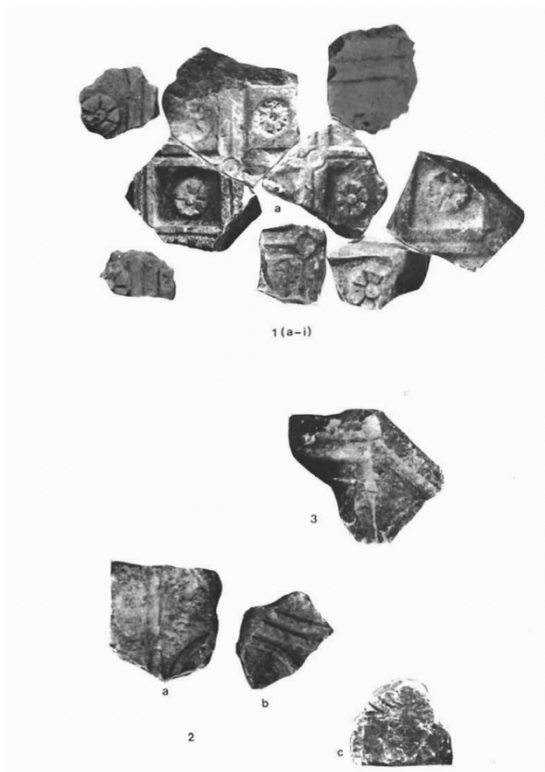
¹⁶ Ibidem, str. 268-269

Slika 5. Tlocrt crkve na Crkvini u Mokrom Polju (prema Dyggveu)

Slika 6. Rekonstrukcija starokršćanskog pluteja, Mokro Polje - Vagići

Slika 7. Ulomci starokršćanskog namještaja, Mokro Polje - Sučevići

2.2. Vrličko-sinjsko područje

Dolina rijeke Cetine, osobito njezin gornji tok i srednji tok nazivaju se Cetinskom krajinom. Ona predstavlja zasebnu geografsku regiju Dalmatinske zagore. Okosnicu cijene regije čini rijeka Cetina koja izvire iz nekoliko jakih krških vrela u podnožju Dinare uz sjeverni rub Cetinskog polja na oko 380 m nadmorske visine.¹⁷ Rijeka Cetina ima tok dug preko 100 km. Cijelim svojim gornjim i srednjim tokom objedinjuje niz krških polja uz samu rijeku (Cetinsko, Vrličko i Sinjsko polje). Na tim poljima se sačuvalo najviše ostataka materijalne kulture proteklih vremena i tu se najviše izvode arheološka istraživanja.¹⁸

Smjena vjekova, naroda i kultura na bogatom i plodnom strateško značajnom području gornjeg i srednjeg roka rijeke Cetine ostavila je neizbrisive tragove i znatan broj različitih objekata,

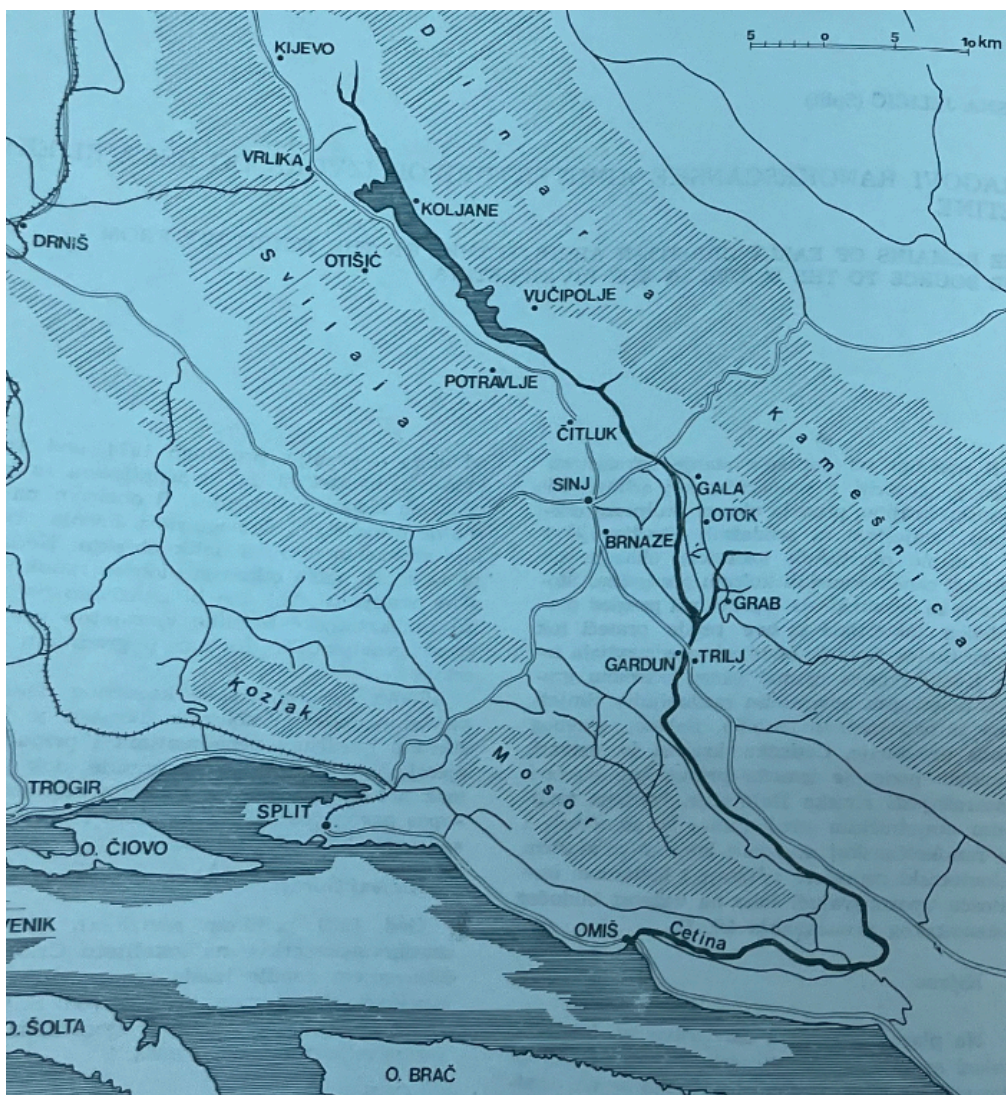
---

¹⁷A. Milošević 1984, str. 9

¹⁸ Ibidem

spomenika, umjetničkih predmeta, predmeta materijalne kulture, obrta te primijenjene umjetnosti, pronađenih slučajno ili sustavnim radom.¹⁹

Slika 8. Karta ranokršćanskih lokaliteta Cetinske krajine

2.2.1. Otok

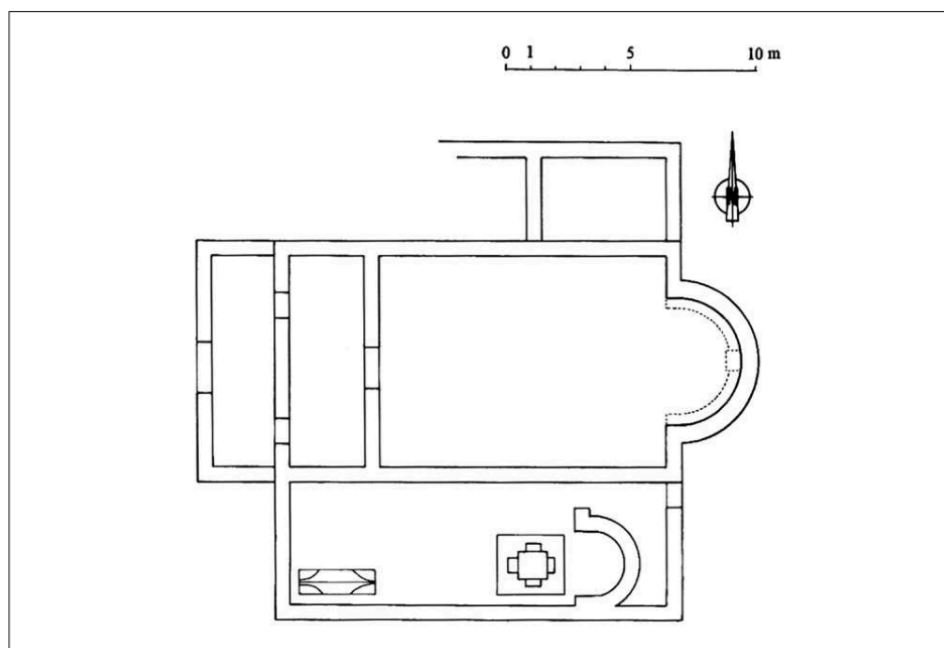
Otok se smjestio na sjeveroistočnom rubu Sinjskog polja, uz rijeku Cetinu. Mjesto Otok nalazi se nedaleko od antičkog Aequuma čijem je prostoru u to doba i pripadao.

Pod vodstvom Branimira Gabričevića, 1955. godine, provedena su vrijedna istraživanja na lokalitetu Mirine u Otoku te su ona dovela do iznimno značajnih rezultata. Naime, tijekom istraživanja otkrivena je jednobrodna crkva s dimenzijama 22,50 x 19 metara, koja je bila

¹⁹ A. Milošević 1981, str. 3

popraćena s nekoliko pomoćnih prostorija uz južni i sjeverni zid (grobne kapele i krstionica) dok je na zapadnoj strani imala narteks i prednarteks. Tijekom istraživanja primijećene su dvije faze gradnje bazilike. Prvotno je crkva izgrađena kao jednobrodna s narteksom i polukružnom apsidom, a kasnije je dodana krstionica. U drugoj fazi dodane su i dvije bočne prostorije na sjeveroistoku te prednarteks na zapadu.²⁰

Ova bazilika ima naos pravokutanog oblika te završava se apsidom, dok joj je narteks izduženog pravokutnog oblika. Dvije zidane grobnice nalaze se u sjevernom dijelu narteksa pred kojim je naknadno dodana još jedna pravokutna prostorija.²¹

Slika 9. Tlocrt bazilike u Otoku (prema Chevalier 1996.g.)

Krstionica je smještena uz južni zid naosa, a oblikovana je kao pravokutna prostorija s piscinom u obliku križa na južnoj strani, dok je u začelju smještena dodatna apsida. Piscina, izrađena od kamena, ima nepravilan tlocrt, pri čemu je istočni krak nešto duži za dvadesetak centimetara u usporedbi s ostalim krakovima. Svaki krak piscine ima dvije stepenice visoke četrdeset centimetara koje se spuštaju prema dnu bazena, a ukupna dubina bazena iznosi jedan metar.

²⁰ I. Ožanić Roguljić 2011, str. 267

²¹ Ibidem

Zapadni krak piscine kasnije je zatvoren kamenom pločom. Piscine tog tipa datiraju se od 5. do 9. stoljeća.²²

B. Gabričević je datirao baziliku u kraj 5. i početak 6. stoljeća, a temeljem prisutnosti krstionice, ostataka klupa i biskupske katedre u tjemenu apside pokušao je identificirati tu baziliku kao sjedište biskupije Ludrum, koja je uspostavljena na drugom sinodu u Solinu 533. godine.²³

Prema Branki Migotti, na lokalitetu Mirine pronađena je značajna količina osebujne plastike s figuralnim i geometrijskim motivima. Posebno je zanimljiva pojava dvoprute pletenice s reljefnim ispupčenjima koja je ukrašena kružnicama i križićima. Migotti pretpostavlja da su ostaci ove bazilike prenijeli posvetu apostolu Luki na današnju župnu crkvu.²⁴

Na lokalitetu Mirine pronađen je iznimno zanimljiv ulomak ploče koji se ističe svojim ukrasom. Na ploči su urezani motivi euharistije smješteni u dva tanka obruča. Jedan od prikaza gotovo je u potpunosti očuvan, dok je drugom prikazu sačuvan samo početak. U bolje očuvanom dijelu prikaza dominira kalež, dok se u sredini kruga nalaze dvije vodoravne linije unutar kojih se nalazi grafit, vjerojatno brojevi. U drugom prikazu sačuvana je glava ribe.²⁵

Među nalazima na lokalitetu pronađen je i ulomak kapitela koji je ukrašen vegetabilnim motivima. Nažalost, zbog oštećenja, nije moguće utvrditi pravu debljinu tog predmeta. Uz ostale nalaze, pronađen je i ulomak sarkofaga za koji Cambi smatra da je najvjerojatnije lokalna imitacija salonitanske produkcije.²⁶

Jasna Jeličić navodi kako su na temelju plitkog rezbarenja te izbora motiva pronađeni ulomci tipični primjeri ranokršćanske skulpture iz unutrašnjosti Dalmacije.²⁷

---

²² Ibidem, str. 267-268

²³ Ibidem, str. 267

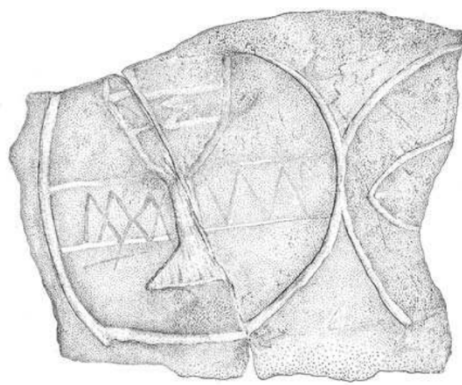
²⁴ B. Migotti 1990, str. 49

²⁵ I. Ožanić Roguljić 2011, str. 268

²⁶ I. Ožanić Roguljić 2011, str. 269

²⁷ J. Jeličić 1984, str. 172

Slika 10. Ulomak kamene ploče s urezanim prikazom euharistije

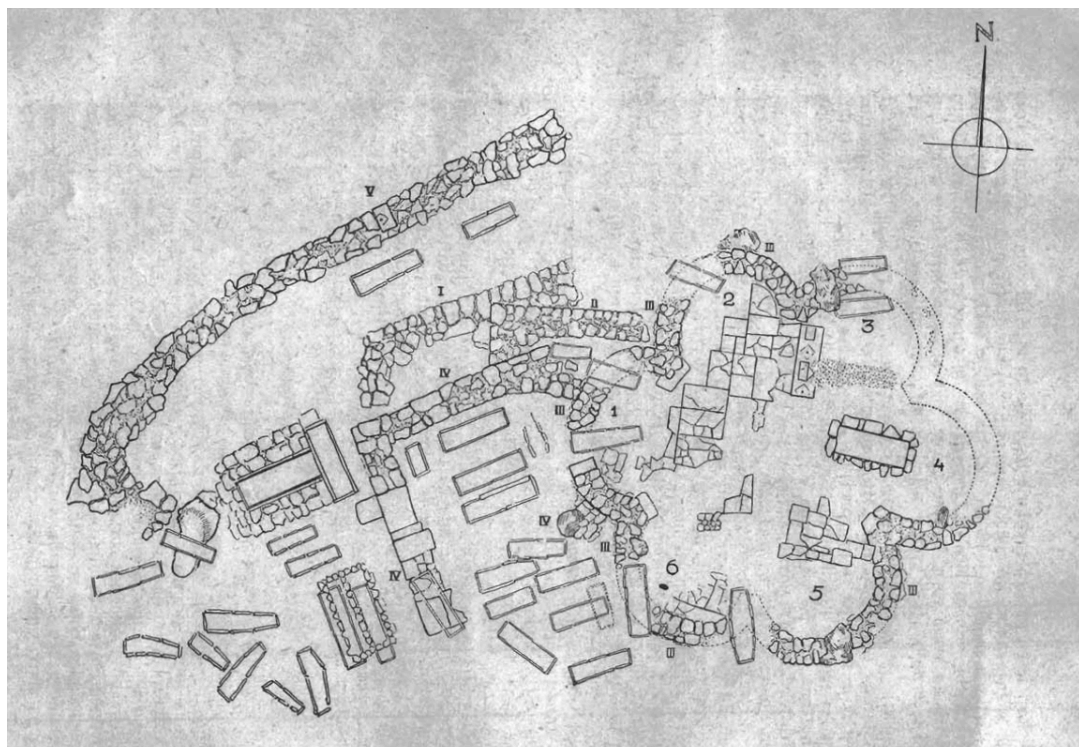
Slika 11. Ulomak kapitela

2.2.2. Brnaze

Naselje Brnaze smješteno je oko 4 km južno od grada Sinja, podno brda Visoke te na zapadnoj strani Sinjskoga polja. Mijoljača u Brnazama svojim imenom odaje povezanost sa Mijom (Mihovilom), a poznato je kako se lokaliteti često nazivaju prema crkvama koja se nalazi ili se nekad nalazila na tom prostoru. Na ovom lokalitetu ističe se brdašce pod nazivom Bunarska glavica koja se uzdiže 20 m iznad Sinjskog polja.²⁸

---

²⁸ S. Gunjača 1955, str. 85

Slika 12. Tlocrt crkve s ostacima drugih objekata

Stjepan Gunjača je provodio iskopavanja ovoga lokaliteta u ožujku i travnju 1947. te kolovozu 1948. godine pri čemu su pronađeni različiti arheološki nalazi. Tijekom istraživanja je otkriveno kompleksno arheološko nalazište te je utvrđeno da je na tom položaju prije ranosrednjovjekovne crkve bila manja starokršćanska memorija, a pronađeni su i još raniji nalazi. Također, među pronađenim nalazima ranokršćanskom razdoblju pripada i plutej koji je služio kao pokrovnu ploču groba.

Gunjača je u svom radu „Starohrvatska crkva i kasnosrednjovjekovno groblje u Brnazama kod Sinja“ opisao pronađeni plutej navodeći kako je rustično dekoriran, dok ostaci dekoracije pokazuju da je vladao *horror vacui*, tj. sva površina pluteja je pokrivena plitko reljefnim ukrasom. Na ulomku je vidljiv *crux coronata* kojem su preostala tri kraka križa dok je gornji odsječen. Između krakova križa su postojala polja te su na ulomku vidljiva dva donja cijela. Na desnom polju se nalazi se oblikovano lišće u vidu vrha grane. Na lijevom polju to lišće nije oblikovano nego je urezano krivuljama odnosno označene su konture lišća. Temeljem analize ulomka ovoga pluteja, Gunjača navodi kako se mogu raspoznati dvije faze rada na njemu. Na ulomku je prikazan prednji dio goluba koji kljunom dodiruje vijenac. Trošenjem lapora glava, vrat i krilo goluba su oštećeni, ali raspoznaje se da su bili naglašeni. Ulomak također prikazuje i ribu koja je gotovo u cijelosti sačuvana, a čija je površina obrađena tehnikom *rupica*. Sitnom kružnicom sa izvrnutim središtem označeno je oko ribe. Riba ima četiri peraje, od kojih su

dvije smještene na gornjem dijelu glave i tijela, a dvije na trupu. Svako peraje nije obrađeno na isti način; jedno je jednostavno izvučeno, dok je drugo žlijebom oblikovano kao lišće. U odnosu na ribu, peraje su postavljena na suprotan način: donje žlijebom oblikovano peraje je kod prednjeg para, dok je gornje žlijebom oblikovano peraje kod zadnjeg para. Na ribi je također vidljiv prednji dio repa, koji je obrađen kao lišće, slično repu druge životinje koju riba sa šiljkom glave dodiruje. U vertikalnom smjeru, duž dekorativnog polja, nalazila se treća životinja, čiji je zadnji dio sačuvan. Čini se da se radi o ostatku fantastične životinje. Na temelju prikaza odnosno crux coronate, goluba i ribe, motiva koji pripadaju starokršćanskoj simbolici, Gunjača smješta ovaj plutej u isto razdoblje. Datiranje u to razdoblje dodatno potvrđuje i tehnika rupica na reljefima.²⁹

Slika 13. Ulomak starokršćanskog pluteja

Jasna Jeličić također piše o pluteju te navodi kako se u uglu unutar rozete nalazi stilizirani križ te da je riba ista kao i ona na prvom pluteju. Najveći dio ulomka zauzima prikaz dvostruko savijenog repa fantastične životinje što povezuje sa starozavjetnom legendom o Joni prema kojoj neman izbacuje Jonu na kopno.³⁰

---

²⁹ S. Gunjača 1955, str. 108-110

³⁰ J. Jeličić 1984, str. 176-177

Ona se također osvrće i na drugi ulomak pluteja koji je pronađen nakon Gunjačinih istraživanja, a na kojem je prikazana zdjela s pet riba pored kojih se nalaze dvije ovce te ovu scenu povezuje sa čudom umnožavanja kruha i riba.³¹

Na oba pluteja uočava se tipičan način izvedbe kakav se pronalazi i na ostalim ulomcima iz ovoga razdoblja pronađenima na području zaleđa Dalmacije. Koristi se princip horror vacui, tijela ovaca i ribe te rep morske nemani ukrašeni su punciranjem dok su oči naglašene urezanim krugovima.³²

Svoj osvrt o pronađenim ostacima sa lokaliteta Mijoljača daje i Ante Milošević u djelu „Arheologija Sinjskog polja“. On se ne slaže sa Gunjačinih mišljenjem kako je ranosrednjovjekovnoj crkvi prethodila ranokršćanska građevina. Naime, Milošević smatra da su dva pronađena ulomka pluteja koje je Gunjača ranije pripisao ranokršćanskoj crkvi zapravo dio šesterokonzne crkve iz druge polovice 8. stoljeća. Također smatra da je pronađena memorija koju je Gunjača smjestio u ranokršćansko razdoblje zapravo nastala kao pregradnja na već postojeći ranosrednjovjekovni objekt.³³

2.2.3. Potravlje

Selo Potravlje smješteno je 10 km od Sinja. Na moguće postojanje ranokršćanske građevine u ovom selu, na lokalitetu Grudine, prvi upozorava Antun Konstantin Matas 1882. godine.³⁴ Istraživanja ovoga lokaliteta prvi započinje provoditi Fra Lujo Marun potkraj 19. stoljeća kada su pronađena dva kapitela i ulomak trećega.³⁵ On je u svojim dnevnicima zabilježio i postojanje ranokršćanske crkve dimenzija 25 x 21 m, no ostaci spomenute crkve nisu pronađeni tijekom istraživanja koja su provedena 1952. i 1953. godine.³⁶ Tijekom tih istraživanja, Gunjača je pronašao dva ranokršćanska ulomka, što upućuje na postojanje objekta iz toga razdoblja.³⁷

Jeličić navodi kako su pronađeni kapiteli različiti veličinom te oblikom. Opisujući prvi kapitel ističe plitko reljefno lišće te dosta plastične volute. Kod drugog kapitela lišće je kruće stilizirano, dok su volute tek izvučene na krajevima. Pluteji su ukrašeni uzorkom opus

---

³¹ J. Jeličić 1984, str. 176-177

³² J. Jeličić 1984, str. 176-177

³³ A. Milošević 2017, str. 134

³⁴ A.K. Matas 1882, str. 34

³⁵ J. Jeličić 1984, str. 171

³⁶ A. Milošević 1998, str. 52

³⁷ J. Jeličić 1984, str. 171

pavonaceum i uokvireni višeslojnom rubnom profilacijom. Stilizirano lišće je korišteno pri ispunjavanju prijelazne površine.³⁸

Slika 14. Ranokršćanski kapiteli

2.2.4. Kijevo

Oko crkve sv. Mihovila u Kijevu pronađeni su različiti ostaci zidova, kamenih ulomaka, metalnih predmeta itd. Za vrijeme iskapanja novih grobnica, 1974. godine, pronađen je ranokršćanski kapitel. Osim njega, primijećeni su ostaci zidova te stepenica, no nije bilo moguće utvrditi oblik objekta. Također, daljnjim istraživanjima otkriven je i ranokršćanski plutej. Oba pronađena ulomka su uobičajenog, klasičnog oblika. Kapitel je vjerojatno pripadao stupu oltarne pregrade, a ukrašen je jednostavnim linearnim ornamentima dok se na pluteju nalazi čest motiv tzv. „opus pavonaceum“.³⁹ Stjepan Gunjača pronađene ulomke datirao je u 6. stoljeće.⁴⁰ Ostaci ranokršćanske crkve su većim dijelom uništeni tijekom izgradnje nove crkve 1933. godine, a uništavanje se i nastavlja iskopavanjima novih grobnica.⁴¹

---

³⁸ Ibidem

³⁹ J. Jeličić 1984, str. 169

⁴⁰ B. Migotti 1990, str. 52

⁴¹ A. Milošević 1998, str. 68

Slika 15. Starokršćanski kapitel

Slika 16. Ulomak starokršćanskog pluteja

2.2.5. Grab

U mjestu Grab, nedaleko od Trilja, otkriven je kapitel na kojem su ornamenti jednostavno urezani, a na uglovima se nalaze stilizirani listovi. Također, pronađeni su i ostaci zidova te grobova što ukazuje na moguće postojanje ranokršćanskog objekta.⁴²

---

⁴² J. Jeličić 1984, str. 174-176

Slika 18. Ulomak ranokršćanskog kapitela

2.2.6. Gala

Selo Gala nalazi se u blizini Sinja, na obali rijeke Cetine. Prvi osvrt na ovaj lokaliteta donosi Branimir Gabričević 1953. godine u članku „Arheološki nalazi iz Gale“. Nalazi u Gali su pronađeni na dva lokaliteta, odnosno na lokalitetu Gacko te Tomaševića njive. Među pronađenim nalazima ističe se plutej kojeg Gabričević datira u 5. ili 6. stoljeće.⁴³ Plutej je napravljen od mekane muljike koja je karakterističan materijal za plastiku kasne antike. Ukrasni motivi ovoga pluteja su zatvorene koncentrične kružnice te križ. Pronađeni su ostaci građevine iz ranokršćanskog razdoblja, no da bi se utvrdio njen karakter i funkcija potrebna su daljnja istraživanja.⁴⁴ Ante Milošević u djelu „Arheologija sinjskog polja“ pronađeni plutej smješta u ranosrednjovjekovno razdoblje, odnosno u 2. polovicu 8. stoljeća. Milošević motive ovoga pluteja povezuje sa plutejima pronađenima u crkvi sv. Marte u Bijaćima te na otoku Čiovu. Također, plutej iz Gale datira na temelju povezivanja sa plutejem iz Novigrada istarskog s kraja 8. stoljeća. Na njemu se nalazi isti motiv te je nevjesto obrađen baš kao primjerak iz Gale.⁴⁵

---

⁴³ B. Gabričević 1953, str. 189

⁴⁴ Ibidem, str. 182, 189-190

⁴⁵ A. Milošević 2017, str. 127-129

Slika 19. Plutej iz Gale

2.2.7. Trilj

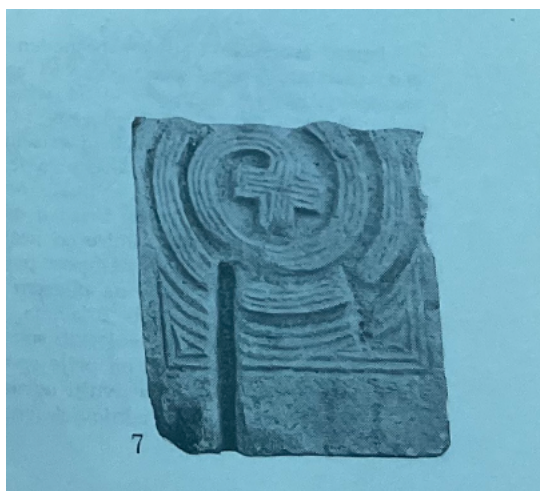
Ispred nekadašnje tvornice Cetinka 1966. godine je pronađen pilastar oltarne ograde. Sačuvana je gotovo polovica pilastra stoga je moguće rekonstruirati njegov izgled. Motiv stilizirane osmice od nešto širih traka koje završavaju s dva nasuprot postavljena križa. Ovaj motiv nalazi se i u crkvenom namještaju sv. Marte u Bijaćima. Sličnost sa ulomkom iz Gale je vidljiva u ornamentici trake od četiri pruta.⁴⁶ Upravo zbog sličnosti sa pilastrom iz crkve sv. Marte u Bijaćima, Ante Milošević smatra da ovaj ulomak pripada ranosrednjovjekovnom razdoblju te ga smješta u 2. polovicu 8. stoljeća.⁴⁷

---

⁴⁶ J. Jeličić 1984, str. 174.

⁴⁷ A. Milošević 2017, str. 129

Slika 20. Pilastar oltarne pregrade

2.3. Imotsko područje

Ranokršćanska umjetnost na području Imotske krajine najbolje je istražena na lokalitetima u Cisti Velikoj, Prološcu i Zmijavcima. Na ovim lokalitetima otkriveni su ostaci sakralnih kompleksa, ulomci crkvenog namještaja poput pluteja, tranzena itd. Zasigurno ovo područje ima još lokaliteta na kojima bi se mogli utvrditi ranokršćanski tragovi, no za to je potrebno provesti detaljnija istraživanja.

2.3.1. Cista Velika

Cista Velika nalazi se na zapadnom dijelu Imotske krajine. Otkriveni su ostatci kompleksa na kojima se uočavaju ranokršćanske, ali i ranosrednjovjekovne sakralne građevine.⁴⁸

Na Crkvinama koje se nalaze u Cisti Velikoj prva istraživanja u ime društva Bihać je proveo don Lovre Katić 1936. godine uz pomoć župnika i mještana. Otkriveni su temelju dviju crkvi, grobova, te ulomke ranokršćanskog namještaja. Započeta iskopavanja nikada nije nastavio, zidove građevine je zasuo zemljom, a svoja zapažanja obznanio je čak 20 godina kasnije i to kratkim zapisom bez tlocrta, objekta i druge prateće dokumentacije.⁴⁹

Revizijska istraživanja Crkvina započeta su ponovno u listopadu 1992. godine na poticaj župnika Ciste Velike uz suglasnost vlasnika parcela, te regionalnog Zavoda za zaštitu spomenika kulture Splita. Sa strana omeđenim brdima, a otvorena od sjeverozapada prema

---

⁴⁸ D. Maršić, Lj. Gudelj i M. Lozo 2000, str. 115.

⁴⁹ Ibidem

jugoistoku predstavljala je glavnu poveznicu Biokovskih naselja sa mjestima triljsko-cetinskog kraja. O tome svjedoče ostaci brojnih prapovijesnih objekata sjeverozapadno od crkve Sv. Jakova.⁵⁰

Slika 21. Lokalitet Crkvine

Lokalitet Crkvine smješten je nekoliko stotina metara južno od župne crkve sv. Jakova i magistralne prometnice Trilj – Imotski. Ranokršćanske crkve na Crkvinama imale su orijentaciju u pravcu sjeverozapad-jugoistok, a podignute su nad ostacima prethodnih građevina koje su i utjecale na njihov raspored. Od sredine 5. stoljeća nadalje, na istim temeljima, jedna nakon druge, sagrađene su tri različite sakralne građevine: dvije bazilike i crkva s trolisnim svetištem. Prateći objekti također su podignuti uz ove crkve, uključujući i baptisterij s krsnim bazenom na južnom dijelu kompleksa te prostranu cisternu za kišnicu na istočnoj strani.⁵¹

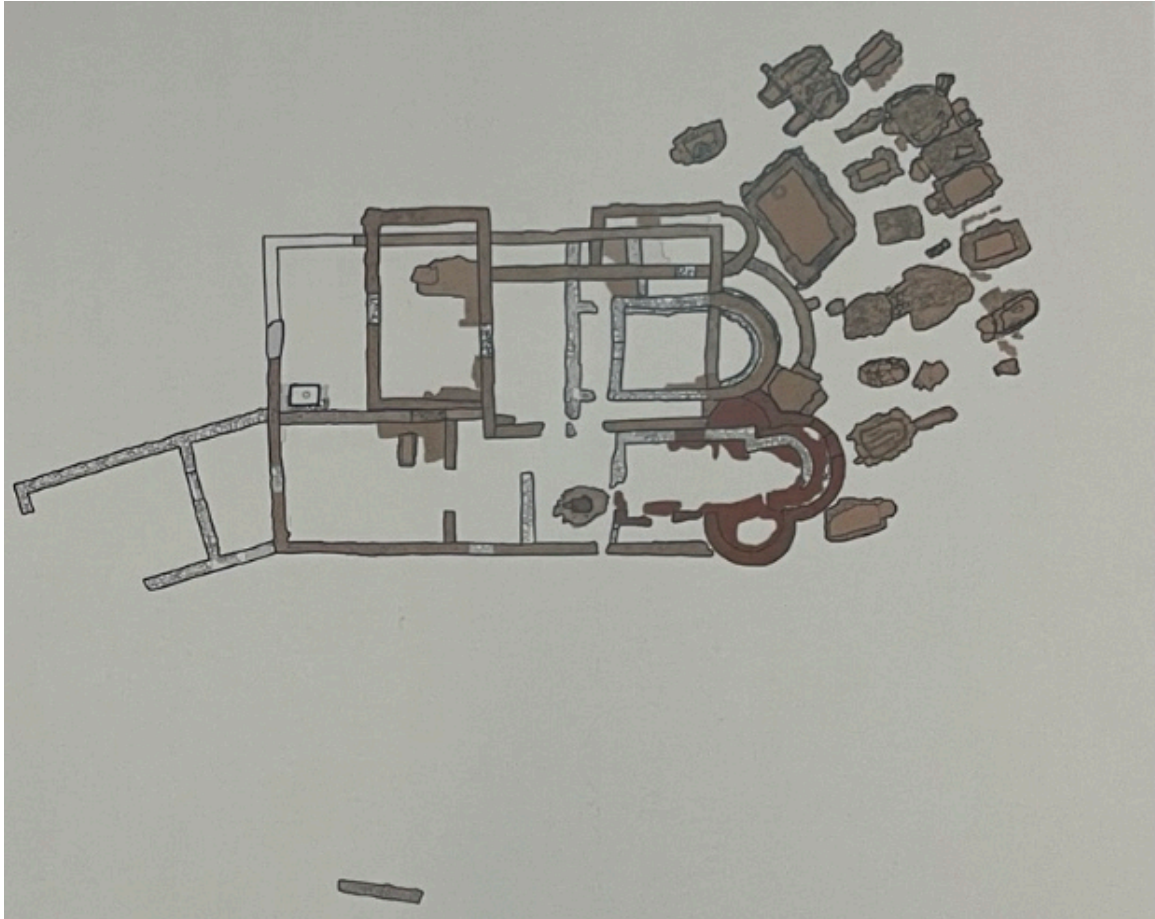
Osim očuvanih ostataka zidova i podova, različiti komadi kamenog namještaja napravljenog od lapora - muljike i mramora također ukazuju na graditeljske promjene. Veća apsida, čiji je

---

⁵⁰ Ibidem, str. 116

⁵¹ Lj. Gudelj 2011, str. 19-20

promjer bio 8 metara, bila je izvana ojačana s dva kontrafora, a pripadala je starijoj ranokršćanskoj crkvi većih dimenzija. Na temelju preostalih tragova njezinog tlocrta i unutarnje strukture, teško je precizno odrediti način njezine unutarnje organizacije i rekonstrukciju.⁵²

Slika 22. Ranokršćanski kompleks Crkvine s označenim kasnijim pregradnjama

Krsni bazen, datiran u ranokršćansko razdoblje, ističe se zbog tri transformacije kojima je zapremina smanjivana i oblik mijenjan. Jasno je da su ovi zahvati povezani s promjenama na ostalim građevinama, a njegova složenost čini ga iznimno jedinstvenim među ranokršćanskim bazenima pronađenim s istočne strane Jadrana.⁵³

---

⁵² Ibidem

⁵³ Ibidem, str. 21

Na crkvinama su pronađeni i ulomci crkvenog namještaja, a riječ je o dijelovima pluteja i pilastara, kapitela, tranzena. Planski osmišljeno kasnoantičko groblje nastalo je sa istočne strane crkava.⁵⁴

Slika 23. Ulomci kapitela

2.3.2. Zmijavci

Na lokaciji Bublin, u selu Zmijavci, arheološka istraživanja na položaju Crkvina su se provodila u dva različita vremenska razdoblja. Prvi put, 1897. godine, istraživanja je provodio fra Ivan Tonković, dok su drugi put istraživanja obuhvatila niz godišnjih kampanja od 1981. do 1992. godine. Ova druga istraživanja su zajednički provodili Arheološki muzej u Splitu i Narodno sveučilište u Imotskom pod vodstvom Nenada Cambija i Snježane Tonković. Između ta dva razdoblja istraživanja, slučajno su otkriveni mnogi artefakti koji se danas čuvaju u Franjevačkom samostanu u Imotskom.⁵⁵

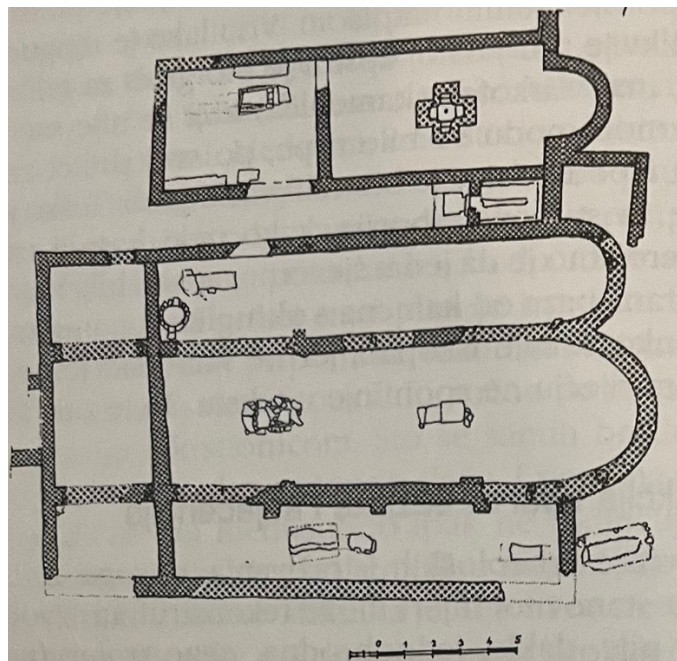
⁵⁴ Ibidem, str. 23, 25.

⁵⁵ N. Cambi, A. Gamulin i S. Tonković 1999, str. 9

Slika 24. Crkvina, Zmijavci

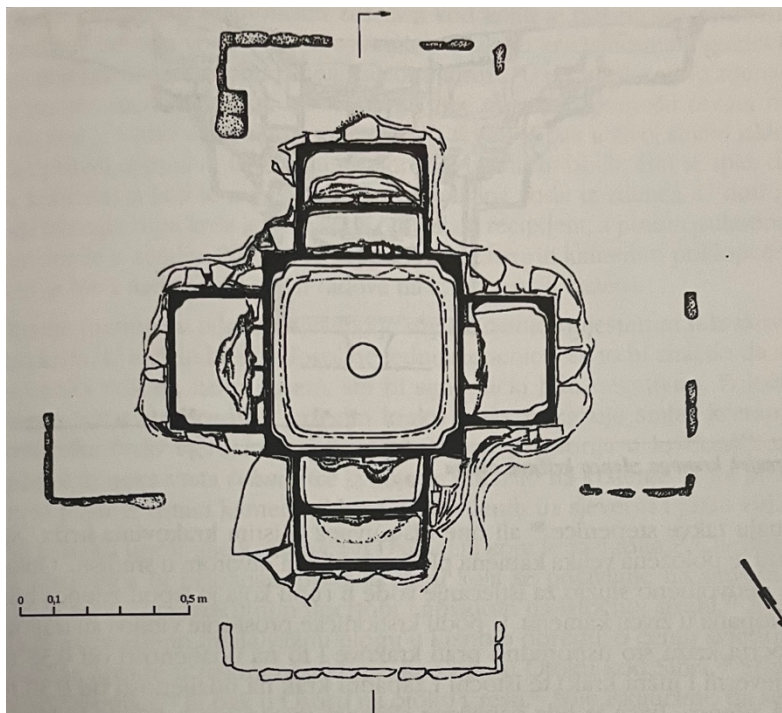
Na temelju arheoloških istraživanja moguće je rekonstruirati prvobitni plan crkve i krstionice. Radi se o trobrodnoj crkvi s dvije apside. U sjevernom brodu bila je smještena oltarna ploča i relikvijski grob, dok se na dnu istog broda nalazio manji bazen za krštenje. Sjeverna apside bazilike je nešto manjih dimenzija u usporedbi sa središnjom apsidom.⁵⁶

Slika 25. Tlocrt bazilike

⁵⁶ Ibidem, str 27-28

Krstionica je izrađena od slojevito nanizanih grubo obrađenih kamenih blokova manjih dimenzija, uz dodatak opeke. Dubina krsnog zdenca iznosi otprilike 1 metar, dok raspon njegovih krakova iznosi 1,5 metara. Na sjevernoj i južnoj strani krakova križa nalaze se po dvije stepenice koje olakšavaju pristup bazenu. Unutarnji zidovi zdenca obloženi su nepropusnom žbukom koja je ukrašena freskama. Te freske su izrađene tako da vizualno imitiraju izgled mramorne obloge.⁵⁷

Slika 26. Tlocrt krsnog zdenca križnog oblika

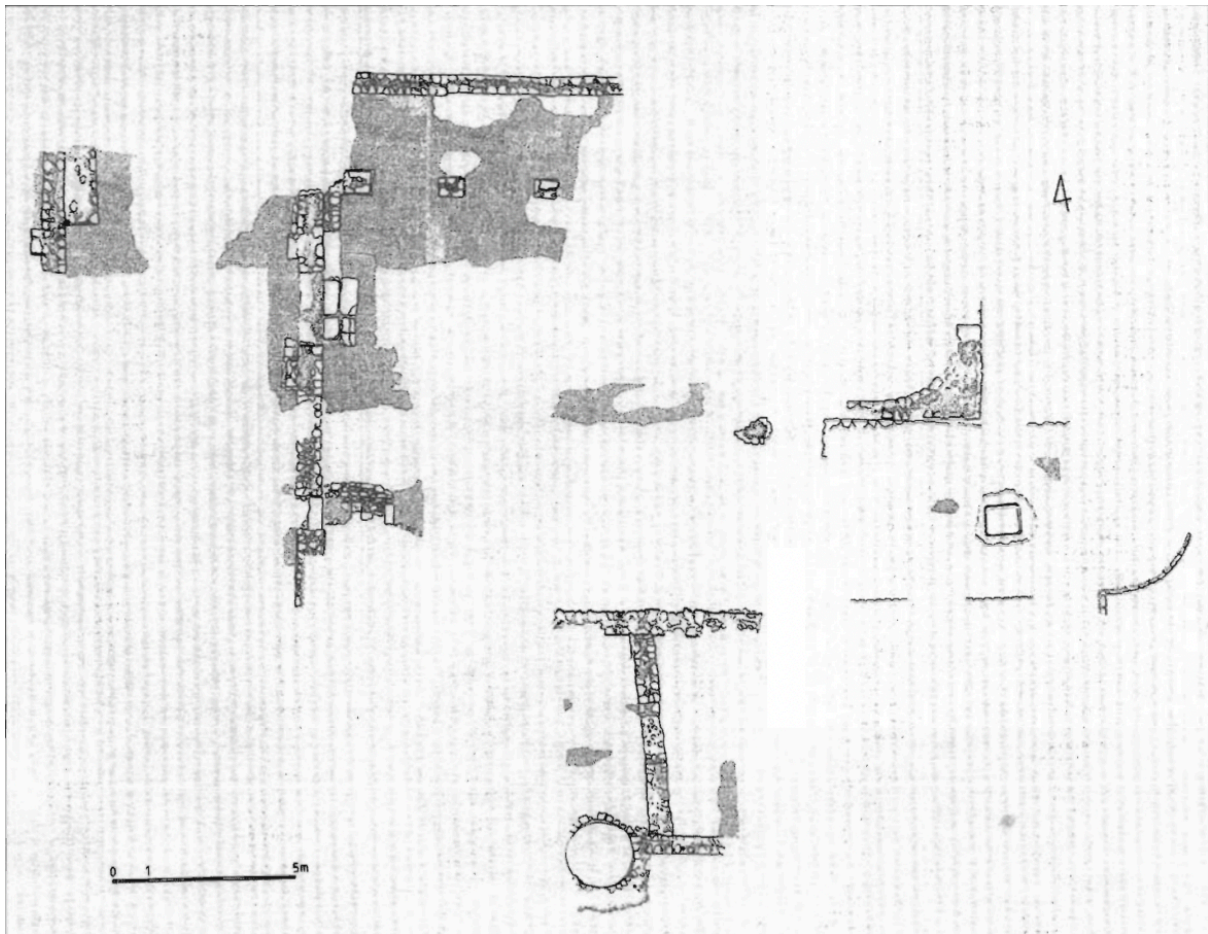
2.3.3. Proložac

U prvoj polovini 5. stoljeća, na temeljima razrušenih antičkih građevina, izgrađen je ranokršćanski sakralni kompleks s površinom većom od 500 četvornih metara. Na sjevernoj strani kompleksa podignuta je crkva koja je bila pravokutne dvorane, podijeljena nizom zidanih pilona pravokutnog oblika. Razrušene južne strane građevine, kao i njeno povezivanje s ostalim prostorijama istog kompleksa otežavaju preciznije definiranje dimenzija. Na istočnoj strani crkve, u osi ulaznih vrata, nalazi se polukružna apsida. Ispred zapadnog pročelja crkve

⁵⁷ Ibidem, str. 35-36

smješteno je predvorje, dok su južnije smješteni aneksi nedefinirane namjene, te cisterna-bunar za sakupljanje kišnice.⁵⁸

Slika 27. Tlocrt ranokršćanskih ostataka

Tijekom ranokršćanskog razdoblja, fragmenti umjetničkih predmeta nose karakteristične motive poput riba, ptica te vjerojatno antropomorfnih prikaza. Zbog fragmentirane prirode pronađenih komada, nije moguće potpuno rekonstruirati njihov izgled. Također, iz istog razdoblja pronađeni su primjerci novca, kopče, fibule, kao i krhotine staklenih i keramičkih posuda⁵⁹

⁵⁸ Lj. Gudelj 2000, str. 138.

⁵⁹ Lj. Gudelj 2000, str. 140.

Slika 28. Ulomci ranokršćanskog namještaja

2.5. Omiška zagora-Poljica

Na području Omiške zagore i Poljica postoji nekoliko lokaliteta na kojima su pronađeni ulomci skulpture iz ranokršćanskog razdoblja. Posebno se ističu Gata sa sakralnim kompleksom u blizini crkve sv. Ciprijana i Podgrađe, u kojem se nalaze ostaci crkveno-cemeterijalnog kompleksa. Što se tiče samoga grada Omiša, valja istaknuti Staro groblje koje je formirano kao gradsko groblje u 16. stoljeća te se kao takvo spominje u izvorima i komunalnim dokumentima. Pronađeni su nalazi antičkih stela te kasnoantički sarkofazi, a pronađeni su i ulomke crkvenog namještaja iz ranokršćanskog razdoblja.

Slika 29. Tvrđava Fortica

2.5.1. Krug

U selu Krug u kojem se nalazi crkvice sv. Maksima sa tragovima ranokršćanskih ostataka. Crkva se u dokumentima spominje već u 11. stoljeća, a riječ je o jednobrodnoj građevini manjih dimenzija. U selu Krug ubicirano je antičko naselje Narestete je pronađen veći broj antičkih natpisa. U zid spomenute crkvice je ugrađen i jedan od natpisa. Važno je istaknuti pronađeni pilastar koji prikazuje reljefni latinski križ. Ovaj pilastar zajedno s naslovnikom ukazuje na ranu kršćansku tradiciju tog lokaliteta.⁶⁰

2.5.2. Gata

Kada govorimo o ranokršćanskom razdoblju na području Omiške zagore vrlo je važno istaknuti selo Gata koje se nalazi 8 km sjeveroistočno od Omiša.⁶¹ U Gatima se danas nalazi crkva sv. Ciprijana pored koje su nakon slučajnog otkrića 1982. g. arheološkim istraživanjem pronađeni perimetralni zidovi ranokršćanskog sakralnog objekta.⁶²

Pronađeni ranokršćanski ostaci bili su dio složenog sakralnog kompleksa. Riječ je o kompleksu koji je na sjevernoj strani imao niz prostorija koje su bile gospodarske namjene. Crkva je gotovo imala kvadratni oblik dimenzija 20 x 18 metara, pri čemu su njeni zidovi bili ojačani kontraforima. Po sredini zapadnog pročelja nalazio se glavni ulaz, a istom pročelju bio je

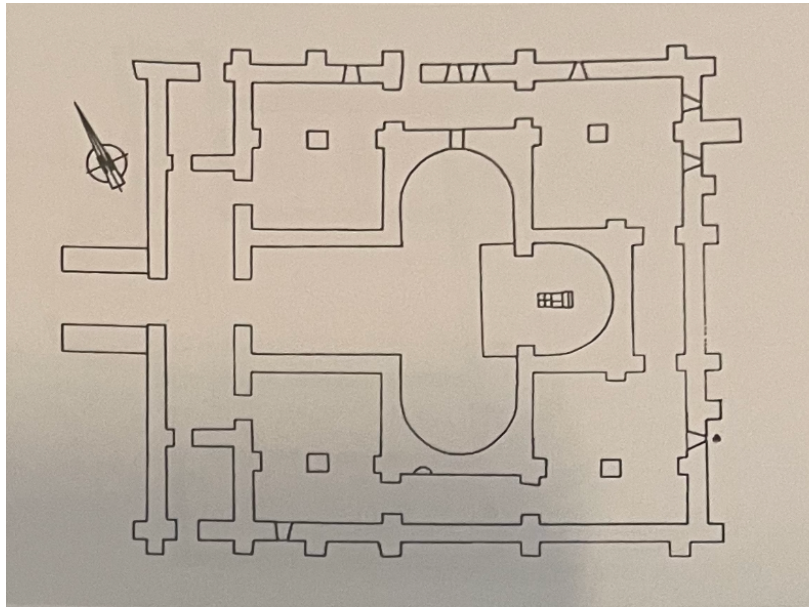
---

⁶⁰ B. Migotti 1990 str. 45.

⁶¹ <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=21367>

⁶² J. Jeličić 1985, str. 5.

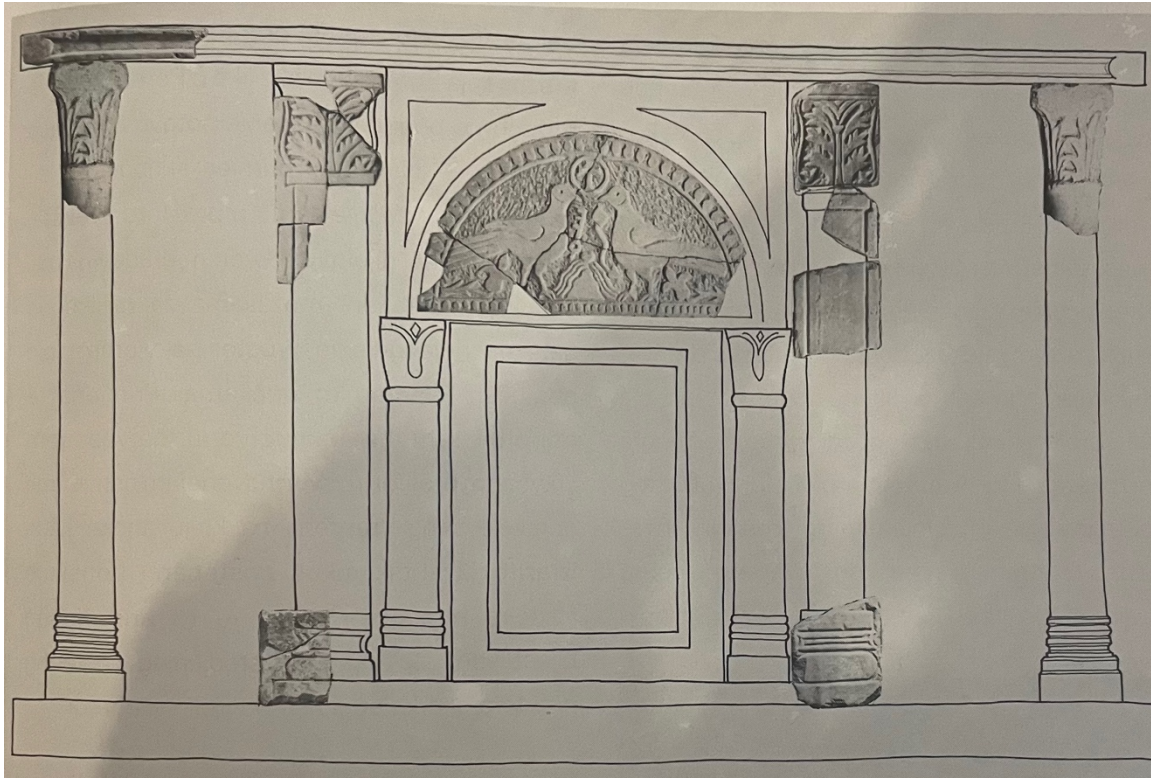
pridružen i narteks s dvije odvojene prostorije na sjevernoj i južnoj strani. Na istočnom dijelu crkve su se nalazile tri upisane apside od kojih su dvije bočne bile otkrivene. Ova građevina je opisana kao primjer izrazito visokog dostignuća u arhitekturi iz Justinijanovog razdoblja te je predstavlja poseban izraz ranokršćanske arhitekture na našim prostorima.

Slika 30. Tlocrt crkve

Očuvan je velik broj ukrasnih elemenata poput mozaika, freska, reljefnih skulptura i mramornih pločica, koji predstavljaju iznimno raznolik repertoar figuralnih i geometrijskih motiva. U središnjem dijelu apside nalazio se tzv. oltar tipa cipusa koji je sastavljen od više različitih elemenata. Na pročelju oltara su se nalazili pilastri sa kapitelima na kojima je bila postavljena mensa od bijelog mramora. U sredini oltara nalazio se prozorčić konfesije iznad kojeg je bila postavljena reljefna ploča sa prikazom Uskrsnuća. Ovaj tip oltara orijentalnog je podrijetla, a njegov nastanak se povezuje sa smještanjem relikvija unutar istog. Na primjeru gatskog oltara može se pretpostaviti da su ovdje bile pohranjene moći sv. Ciprijana kojemu je ova crkva i posvećena do danas.⁶³

⁶³ J. Jeličić Radonić 1994, str. 47-48.

Slika 31. rekonstrukcija ranokršćanskog oltara tipa cippusa s prozorčićem konfesije

Ploča je neravna, plitko izdubljena s urezima poput niza scolikih listića koji ukrašavaju rub iste. Na reljefu se nalaze simbolično raspoređeni elementi među kojima dominiraju dvije golubice koje oblikom svoga tijela ispunjavaju lunetu. U uglovima se nalaze dva ljiljana sa stiliziranim cvijetovima i stabljikama koje služe ispunjavanju prostora ispod repa golubica dok je tjemenu lunete smješten križ u krugu. Elementi koji se nalaze na luneti tvore alegoriju na Kristovo uskrsnuće.⁶⁴

---

⁶⁴ J. Jeličić 1985, str. 5-6.

Slika 32. Reljefna ploča iz Gata

2.5.3. Podgrađe - Solioce

Selo Podgrađe nalazi se 24 km sjeveroistočno od Omiša, a u njemu nalazi arheološki lokalitet Solioce. Selo je smješteno na vrlo dobrom geografskom položaju te se smatra da je naselje bilo smješteno na prometnici koja je u vrijeme kasne antike i ranog srednjeg vijeka bila glavna okosnica života toga područja. Istraživani lokalitet Solioce smješten je sjeverno od župske crkve koja je posvećena Uznesenju Blažene Djevice Marije te staroga seoskoga groblja.⁶⁵

Prvo amatersko istraživanje ovoga lokaliteta započeo je početkom 20. stoljeća umirovljeni svećenik Petar Škarica. Sondažna istraživanja započinj u 2005. godine, a tri godine kasnije, 2008. godine i sustavna. Provedena istraživanja su otkrila postojanje ranokršćanskog crkvenog objekta te groblje. Prema pronađenim ostacima crkve postojale su dvije faze izgradnje te je na temelju njih ovaj kompleks datiran između kraja 4. te kraja 6.st. Riječ je o longitudinalnoj crkvi koja je proširena ravnim začeljem. Naknadno su izgrađene i dodatne prostorije te krstionica s križnim krsnim zdencem. O postojanju groblja na zapadnoj strani lokaliteta svjedoče dvije pronađene kamene grobnice te sedam grobova⁶⁶

---

⁶⁵ V. Delonga 2006, 378-379

⁶⁶ V. Delonga 2010, str. 606

2.6. Drniško područje

Na Drniškom području nalazi se mnoštvo lokaliteta na kojima su pronađeni tragovi ranokršćanske umjetnosti. Posebno valja istaknuti tri lokaliteta koja jako dobro istražena, a riječ je o lokalitetima Cecela, Biočić te Trbounje.

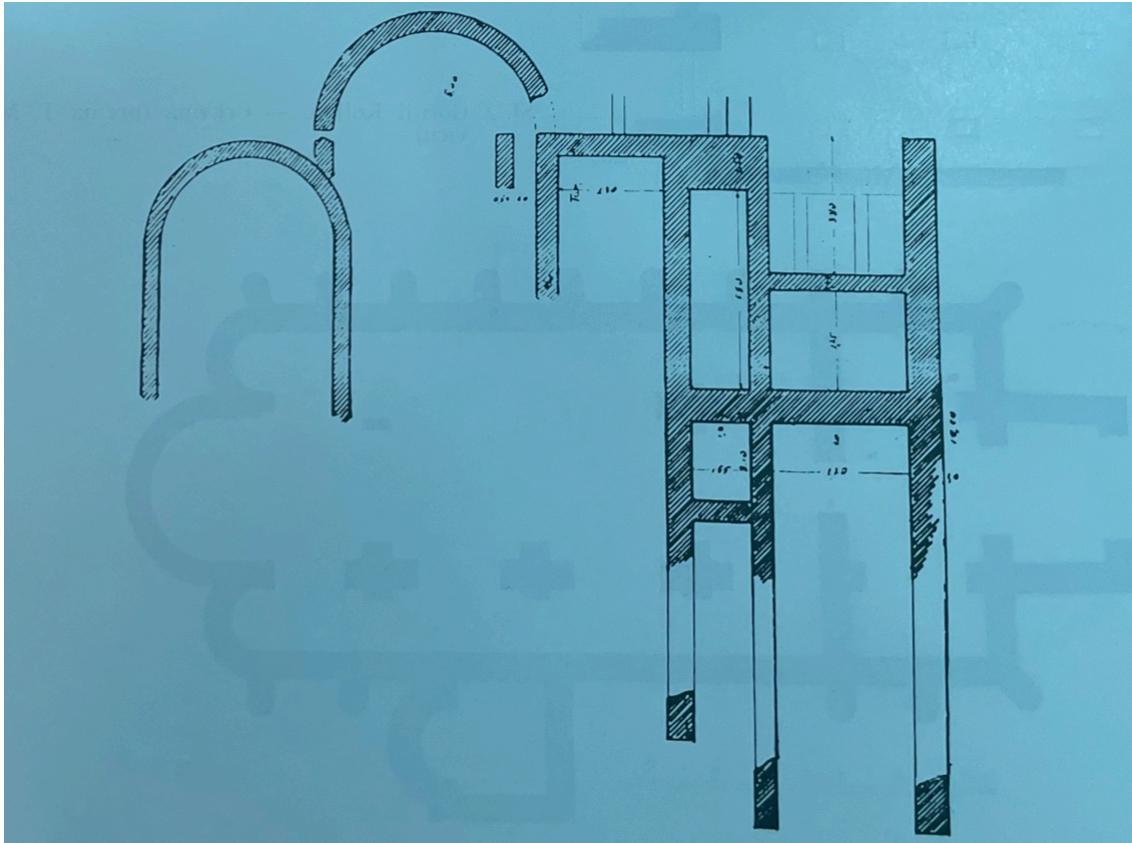
2.6.1. Cecela

U Petrovom polju, istočno od željezničke stanice Drniš i pokraj Siverića, nalazi se uzvisina Cecela, mjesto gdje je Fra Lujo Marun započeo svoju arheološku aktivnost dok je bio mladi svećenik u Drnišu. Već 1885. godine, Fra Lujo Marun je otkrio temelje jedne crkve, a kasnije je istraživao i druge. Prvu crkvu smatrao je predromaničkom, dok je za drugu, veću crkvu vjerovao da je starokršćanska i da je možda bila posvećena Svetoj Ceciliji. Naknadna revizijska istraživanja potvrdila su postojanje starokršćanske crkve na tom mjestu.⁶⁷

Tijekom 2006. godine provela su se istraživanja ovoga lokaliteta pod vodstvom dr. sc. Maje Petrince. Provedeno je istraživanje većeg sakralnog objekta, trobrodne bazilike s polukružnom apsidom ojačanom kontraforima. Južni zid crkve je potpuno otkriven sve do spoja s zapadnim zidom, odnosno pročeljem, a ukupna dužina objekta, zajedno s apsidom, iznosi 31,5 metara. Također, početak zida narteksa crkve je otkriven. Istraženi su i sjeverni zid bazilike, te zidovi koji su je podijelili na tri broda. Na više mjesta pronađene su sačuvane podnice. Međutim, zidovi crkve i podnice pretrpjeli su ozbiljna oštećenja ili su prekriveni kasnosrednjovjekovnim grobovima, koji su ukopani oko manjeg sakralnog objekta.

---

⁶⁷ T. Šeparović 2005, str. 735.

Slika 33. Tlocrt sv. Cecilija

Otkriveno je da trobrodna bazilika datira iz ranokršćanskog razdoblja, točnije iz 5. i 6. stoljeća. Ova tvrdnja je potkrepljena fragmentima kamenog i mramornog namještaja (stupovi, kamene posude za posvećenu vodu, pragovi, dovratnici), kao i s nekoliko ulomaka oslikanih freski i kasnoantičkog stakla.⁶⁸

---

⁶⁸ M. Petrinec 2007, str. 369.

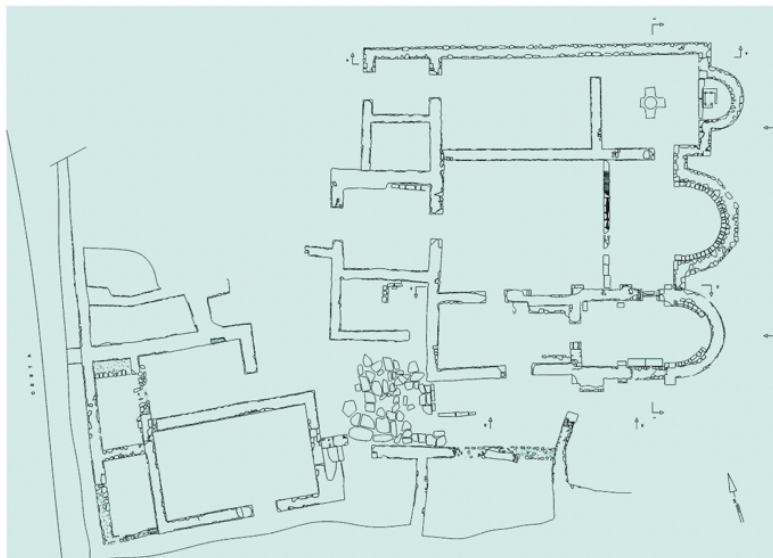

Slika 34. Lokalitet Cecela

2.6.2. Trbounje

U selu Trbounje, približno 5 kilometara sjeverozapadno od grada Drniša, nalazi se lokalitet na kojem su se provodila arheološka istraživanja od 1999. do 2002. godine.⁶⁹

Smatra se da je ranokršćanski kompleks nastao na periferiji villae rusticae. Budući da su u izgradnji kompleksa korišteni zidovi starije arhitekture smatra se da je kompleks imao više faza gradnje.

Slika 35. Tlocrt ranokršćanskog kompleksa

⁶⁹ J. Zaninović 2008, str. 529 – 530

Prvi izgrađeni objekt nastao je na južnom dijelu lokaliteta te je imao jednostavan tlocrt koje je završavalo polukružnom apsidom, a vanjski prostor je bio ojačan kontraforima. Narteks je isprva bio jednostavna pravokutna građevina no kasnijom dogradnjom izgubio je svoju svrhu. Na narteks su dodani novi dijelovi poput katekumeneja i krstionice.⁷⁰

Slika 36. Trbounje - ostatci ranokršćanske crkve

2.6.3. Tepljuh/Biočić

Tepljuh/Biočić nalazi se u sjevernom dijelu Petrova polja, nedaleko od Drniša. Sami lokalitet odnosno ranokršćanski kompleks pronađen je u Čakljinama, pored pravoslavne crkve i groblja sv. Petra i Pavla u Biočiću. Pretpostavlja se da se radi o crkvi posvećenoj Sv. Petru, a također se pretpostavlja da se radilo o dvije građevinske faze pri čemu se prva odnosila na građevinu 3,70 x 2,65 m. Druga faza odnosi se na dodavanje dviju bočnih apsida koje su rastvarala dva pilastra. Sjeverozapadno naknadno je dodan i aneks trapezoidnog oblika i sakristija⁷¹.

Prema izgledu crkve i memorije, kompleks ranokršćanske arhitekture u Biočiću datira se sredinom ili krajem 6. stoljeća. Crkva je bila trikonhalnog oblika no konhe nisu izlazile jedna iz druge poput trolista nego se na istoku nalazila središnja apside dok su bočne izlazile iz sjevernog i južnog primetralnog zida. Crkva je bila duga oko 23, 5 m, dok joj je širina iznosila

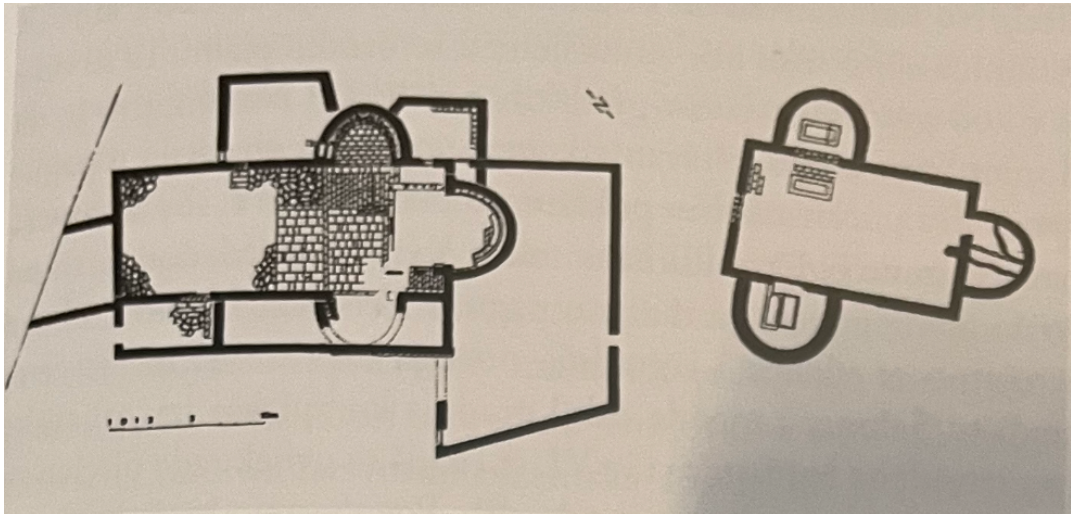
---

⁷⁰ J. Zaninović 2008, str. 532

⁷¹ P. Chevalier 1995, str. 185

6m. Na sjevernoj strani crkve nalazile su se dvije pastoforije, a na južnoj strani tri prostorije od kojih je ulaz bio u zapadnu te je ona zapravo imala funkciju narteksa.⁷²

Slika 37. Plan crkvenog kompleksa (crkva i memoria)

U blizini crkvenog kompleksa, sa istočne strane, nalazila se memoria trikonhalnog oblika koja se od crkve razlikovala po rasporedu konhi. Memoria je bila duga oko 7m, a široka 6,5 m te se u nju ulazilo zapadnom stranom.⁷³

Slika 38. Sarkofag iz Tepljuha

⁷² A. Uglešić 2006, str. 48

⁷³ A. Uglešić 2006, str. 49.

2.6.4. Badanj

Crkva sv. Ivana Krstitelja u Badnju kod Drniša nalazi se u okviru gradskog groblja, a izgrađena je u drugoj polovici 19. stoljeća, na mjestu starijih crkvi. Crkva je obnovljena. Tijekom obnove, nakon Domovinskog rata, na njenim je vanjskim zidovima i u unutrašnjosti pronađeno više spolija, dijelova starije srušene crkve. Među spolijama se nalazi ulomak pluteja s pleternom ornamentikom te dva ulomka natpisa na bosančici, a pripadaju srednjovjekovnom vremenu. Na pročelju crkve se nalazi zanimljiv manji ulomak s prikazom dviju riba, a vjerojatno je dio pluteja iz ranokršćanskog razdoblja. Također, već prije je na otprilike kilometar udaljenosti od crkve sv. Ivana Krstitelja pronađen veliki kasnoantički sarkofag kojem se na kutovima nalaze akroteriji. Fra Lujo Marun je na ovom lokalitetu pretpostavio postojanje ranokršćanske crkve.⁷⁴

2.6.5. Lišnjak

U naselju Lišnjak, sjeverno od Drniša, pronađen je ulomak crkvenog namještaja iz ranokršćanskog razdoblja. Ulomak koji je vjerojatno dio pilastra sa stupićem je pronađen nekoliko metara dalje od groblja i crkve sv. Ilije. Na tom mjestu se nalaze i ostatci ranije crkve za koju se, na temelju pronađenog ulomka, pretpostavlja da pripada ranokršćanskom vremenu.⁷⁵

2.6.6. Baljci

U naselju Baljci kod Drniša nalazi se crkva sv. Ivana Krstitelja/sv. Jovana te je ona danas pravoslavna crkva tog naselja. Apside ove crkve su potkovaste, istaknute u prostoru, a imaju i križnu tranzenu što su odlike ranokršćanskog razdoblja. Na lokalitetu su pronađene i dvije baze s ulomcima stupa te još jedan veći ulomak stupa, ali i brojni ulomci keramike koji svjedoče o postojanju ranije (rimске) arhitekture na ovom prostoru.⁷⁶

2.6.7. Gradac

U selu Gradac, nedaleko od crkve Marijina Porođenja pronađeni su poklopci dvaju kasnoantičkih sarkofaga oblika sa dvosljevnim krovom te akroterijima na kutovima. Iako za sada nije utvrđeno postojanje ranokršćanske crkve na ovom području, na temelju pronađenog sarkofaga te još jednog manjeg ulomka, se može pretpostaviti njeno postojanje.⁷⁷

---

⁷⁴ A. Uglešić 2006, str. 43

⁷⁵ Ibidem, str. 47

⁷⁶ Ibidem, str. 51.

⁷⁷ Ibidem

2.6.8. Umljanovići (Balina glavica)

Na prostoru Baline glavice u Umljanovićima, selu smještenom u Petrovu polju, jugozapadno od Drniša, nalazi se lokalitet Balina glavica u kojem je ubicirano rimsko naselje Municipium Magnum. Ovaj prostor još uvijek nije arheološki potpuno istražen, a pronađeni nalazi su uglavnom iz rimskog doba. Ipak, treba istaknuti kako je u Umljanovićima pronađen ranokršćanski poklopac dječjeg sarkofaga koji je na zabatu ukrašen križem. Također, ovo selo je povezano sa susjednim naseljem Kljaci jer su u njemu, poglavito uz crkvu na sv. Ilije, pronađene brojne spolije koje najvećim dijelom potječu upravo s Baline glavice.⁷⁸ Među pronađenim nalazima koji se pripisuju Kljacima su starokršćanski kapitel, plutej te sarkofag, a podrijetlo je sigurno samo jednom sarkofagu.⁷⁹

---

⁷⁸ Ibidem, str. 52

⁷⁹ M. Topić 2008, str. 294

3. ZAKLJUČAK

Istraživanja Dalmatinske zagore započinju krajem 19. stoljeća te su se odvijala tijekom cijelog 20. stoljeća. Veliki broj istraživača je djelovao na ovom području no jedan od ključnih zasigurno je Ante Milošević. Milošević je u svojim djelima „Arheologija sinjskog polja“, „Arheološka topografija Cetine“ te „Arheološka istraživanja u Cetinskoj krajini“ obradio lokalitete Vrličko-sinjskog područja na kojima su do tada pronađeni ostatci iz doba ranog kršćanstva. Njegova djela su svakako temelj za poznavanje arheološke topografije Cetine. Nemoguće je ne istaknuti Branku Migotti koja je u svom dijelu „Ranokršćanska topografija na području između Krke i Cetine“ obuhvatila vrlo veliko područje te kataloški navela lokalitete na kojima su pronađeni ranokršćanski arheološki ostatci. Jasna Jeličić također je jedna od istraživačica koja je u svojim dijelima pridonijela boljem poznavanju ranokršćanske topografije na području Omiške zagore tj. Poljica te područja uz rijeku Cetinu. Na Drniškom područja veća istraživanja provodili su Joško Zaninović te Maja Petrinc, a na kninskom Vedrana Delonga. Na području Imotske regije djelovao je veći broj istraživača poput Ljubomira Gudelja, Dražena Maršića, Marijana Loze, Nenada Cambija te Snježane Tonković.

Najveći broj ranokršćanskih nalaza pronađen je na području Vrličko-sinjskog područja. Riječ je o lokalitetima u Otoku, Brnazama, Potravlju, Kijevu, Grabu, Gali te Trilju. Na lokalitetima su pronađeni dijelovi kamenog namještaja poput kapitela, pluteja te ulomaka pilastra. Tijekom istraživanja u Otoku pronađeni su ulomci prema kojima je utvrđeno postojanje crkve. U Brnazama, na lokalitetu Mijoljači utvrđeno je postojanje crkve no nije sigurno je li građevina nastala u ranom kršćanstvu ili ranom srednjem vijeku. Na temelju prethodnih istraživanja i nalaza moguće je pretpostaviti postojanje crkvenog objekta i na području Kijeva te Potravlja. Na Drniškom području se nalazi nekoliko lokaliteta na kojima su pronađeni ranokršćanski ostatci. Na lokalitetima Cecela, Trbounje i Tepljuh pronađeni su ostatci kamenog namještaja te zidova na temelju kojih je utvrđeno postojanje ranokršćanskih sakralnih kompleksa. Od ostalih lokaliteta ističu se Badanj, Lišnjak, Baljci, Gradac te Umljanovići. Budući da su i na njima nađeni ranokršćanski ostatci poput pluteja, pilastra, sarkofaga te kapitela moguće je pretpostaviti postojanje sakralnih objekata i na još nekom od ovih lokaliteta. Na Imotskom području ističu se tri lokaliteta na kojima su tijekom istraživanja pronađeni ostatci ranokršćanskog namještaja te ostatci zidova. Riječ je o lokalitetima Crkvine u Cisti Velikoj, lokalitetu Bublin u Zmijavcima te lokalitetu u Prološcu na kojima je utvrđeno postojanje ranokršćanskog sakralnog kompleksa. Ostaci kamenog namještaja poput pluteja te kapitela

pronađeni su i na lokalitetima Katića Bajami te Mokro Polje pokraj Knina. Na oba lokaliteta utvrđeno je postojanje ostataka ranokršćanskog sakralnog objekta.

Utjecaj na nastanak ovih lokaliteta može se povezati i sa blizinom Salone. Budući da kršćanstvo najprije svoja uporišta nalazilo u velikim gradovima, isto se dogodilo i sa Salonom koja je bila sjedište rimske provincije Dalmacije. Iz Salone je započelo širenje prema unutrašnjosti. Osim toga, Salona je prometno bila povezana sa gradovima u zaleđu, a veliki broj lokaliteta nastao je upravo uz trase antičkih cesta.

Na pronađenim plutejima te pločama nalaze se karakteristični motivi ranokršćanske umjetnosti poput motiva euharistije, kaleža, cvjetova te koncentričnih kružnica. Također, prisutni su i motivi ribe, ptice te goluba prilikom koje je često korištena tehnika „opus pavonaceum“. Kod kapitela se uočavaju stilizirani listovi te volute. Ornamenti su plitko urezani budući da je najčešći materijal za korištenje mekana muljika koja se lako oblikuje, a karakterističan je materijal za ranokršćansku plastiku.

Tijekom provedenih arheoloških istraživanja pronađeni su i ostatci na temelju kojih se moglo zaključiti kako pripadaju sakralnim objektima. Na istraživanom području uočeno je kako su gotovo sve crkve bile longitudinalnog oblika. Neke od pronađenih bazilika bile su jednobrodne te su imale jednu polukružnu apsidom kao što je primjerice bazilika na lokalitetu Mirine u Otoku ili pak na lokalitetu Mokro Polje. Također, pronađene su i trobrodne bazilike sa dvije apside kao što je primjer bazilike u Zmijavcima. Na lokalitetu Cecela nalazila se trobrodna bazilika sa jednom polukružnom apsidom. Među pronađenim bazilikama svakako se ističe ona u Gatima. Riječ je o crkvi koja je imala gotovo kvadratni oblik te tri upisane apside. Ova bazilika se svakako ističe svojim oblikom te predstavlja poseban primjer ranokršćanske arhitekture.

Na području Dalmatinske zagore uočava se velika razlika u istraženosti ranokršćanskih lokaliteta među regijama. Vrličko-sinjsko te Drniško područje svakako prednjače u poznavanju ranokršćanske topografije. Iako je na ovom području proveden veći broj istraživanja ona su uglavnom bila kraća te su tijekom njih nastojao obuhvatiti što veći broj lokaliteta. Drugim riječima, lokaliteti su površno istraženi te je na njima potrebno provesti dodatno sustavna istraživanja. Lokaliteti na Imotskom, Kninskom području te području Poljica svakako spadaju u potencijalna područja na kojima bi neka buduća istraživanja mogla dovesti do novih saznanja o postojanju ranokršćanskih arheoloških ostataka. Vrgorsko područje je praktički u potpunosti neistraženo te je na ovom području ponajprije potrebno provesti revizijska istraživanja koja bi možda mogla otkriti tragove postojanja arhitekture ranog kršćanstva.

4. LITERATURA

J. Belamarić 2000

Joško Belamarić, *Dalmatinska Zagora*, Splitsko - dalmatinska županija 2000.

N. Cambi 1999

Nenad Cambi, Anita Gamulin i Snježana Tonković, *Starokršćanska bazilika u Zmijavcima*, Split-Zmijavci 1999.

N. Cambi 2014

Nenad Cambi. Početci kršćanstva u Dalmaciji: Povijesni aspekt, *Adrias*, 20, 2014, 119-128.

N. Cambi 2020

Nenad Cambi, *Umjetnost antike u hrvatskim krajevima*, Književni krug, Split i Institut za povijest umjetnosti, Zagreb, 2020.

P. Chevalier 1995

Pascale Chevalier, *Salona II – Ecclesiae Dalmatiae: L'architecture paléochrétienne de la province romaine de Dalmatie (IVe-VIIe s.)*, Tome 1 – catalogue, Rim – Split 1995.

V. Delonga 1984

Vedrana Delonga, Prilog arheološkoj topografiji Mokrog Polja kod Knina, *Starohrvatska prosvjeta* 3(14), Split 1984., 259-283.

V. Delonga 2006

Vedrana Delonga, Lokalitet Podgrađe-Solioce, *Hrvatski arheološki godišnjak* 2/2005, Zagreb 2006., 378-380.

V. Delonga 2010

Vedrana Delonga, Lokalitet Podgrađe-Solioce, *Hrvatski arheološki godišnjak* 6/2009, Zagreb 2010., 606-609.

B. Gabričević 1953

Branimir Gabričević, Arheološki nalazi iz Gale, *VAHD* LV, Split 1953., 181-197.

Lj. Gudelj 2000

Ljubomir Gudelj, Proložac Donji, Izvješće o istraživanjima lokaliteta kod crkve Sv. Mihovila u Postranju, *Starohrvatska prosvjeta* 3(27), Split 2000., 129-146.

Lj. Gudelj 2011

Ljubomir Gudelj, *Crkvine, Cista Velika*, Split 2011.

S. Gunjača 1953

Stjepan Gunjača, Revizija iskopina u Biskupiji kod Knina godine 1950., *Ljetopis JAZU* 57, 1953., 9-49.

S. Gunjača 1955

Stjepan Gunjača, Starohrvatska crkva i kasnosrednjovjekovno groblje u Brnazama kod Sinja, *Starohrvatska prosvjeta* 3(5), Split 1955., 85-134.

J. Jeličić 1984

Jasna Jeličić, Tragovi ranokršćanske arhitekture od izvora do ušća rijeke Cetine, *Cetinska krajina od prehistorije do dolaska Turaka : znanstveni skup, Sinj, 3-6. VI 1980.* (ur. Željko Rapanić) Split 1984., 169-180.

J. Jeličić 1985

Jasna Jeličić, Ikonografija starokršćanske lunete iz Gata, *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji* 25(1), Split 1985., 5-20.

J. Jeličić Radonić 1994

Jasna Jeličić Radonić, *Gata-Crkva Justinijanova doba*, Split 1994.

A. Jurčević 2009

Ante Jurčević, Usporedba skulpture i arhitekture s lokaliteta Crkvina u Gornjim Koljanima i Crkvina u Biskupiji kod Knina, *Starohrvatska prosvjeta* 3(36), Split 2009., 55-84.

D. Maršić, Lj. Gudelj i M. Lozo 2000

Dražen Maršić, Ljubomir Gudelj i Marijan Lozo, Crkvine, Cista Velika, Izvješće o arheološkim istraživanjima 1992.-1999. godine, *Starohrvatska prosvjeta* 3(27), Split 2000., 115-128.

M. Matas i J. Faračić 2011

Mate Matas i Josip Faračić, Zagora – uvodne napomene i terminološke odrednice, *Zagora između stočarsko-ratarske tradicije te procesa litoralizacije i globalizacije* (ur. Mate Matas, Josip Faričić) Zadar, Zagreb, Split, 2011., 45-70.

A.K. Matas 1882

Antun Konstantin Matas, Potravlje, *Viestnik Hrvatskoga arheološkog društva*, 4, Zagreb, 1882., str. 3-38.

B. Migotti 1990

Branka Migotti, *Ranokršćanska tipografija na području između Krke i Cetine*, Zagreb 1990.

Milošević 1981

Ante Milošević, Arheološki spomenici gornjeg i srednjeg toga rijeke Cetine, *Arheološka i historijska baština Cetinske krajine*, Sinj 1981., 3-137.

A. Milošević 1984

Ante Milošević, Pregled arheoloških istraživanja u Cetinskoj krajini, *Cetinska krajina od prehistorije do dolaska Turaka : znanstveni skup, Sinj, 3-6. VI 1980.* (ur. Željko Rapanić) Split 1984., 9-27.

A. Milošević 1998

Ante Milošević, *Arheološka topografija Cetine*, Split 1998.

A. Milošević 2017

Ante Milošević, *Arheologija sinjskog polja*, Muzej hrvatskih arheoloških spomenika, Split 2017.

I. Ožanić Roguljić 2011

Ivana Ožanić Roguljić, Otok-Mirine, *Arheološka istraživanja u Cetinskoj krajini*, Hrvatsko arheološko društvo, Zagreb 2011., 267-276.

M. Petrincec 2007

Maja Petrincec, Lokalitet Cecela, *Hrvatski arheološki godišnjak 3/2006*, Zagreb 2007., 369–370.

M. Sanader 2016

Mirjana Sanader, *Ranokršćanska arheologija, Od početka do konstantinskog obrata*, Zagreb 2016.

T. Šeparović 2005

Tomislav Šeparović, Lokalitet Cecela, *Hrvatski arheološki godišnjak 1/2004*, Zagreb 2005., 206–207.

M. Topić 2008

Miroslava Topić, Starokršćanski spomenici, *Arheološka zbirka Franjevačkog samostana u Sinju*, Sinj 2008., 293-315.

A. Uglešić 2006

Ante Uglešić, *Ranokršćanska arhitektura na području današnje šibenske biskupije*, Drniš – Zadar 2006.

A. Zadro 2017

Ana Zadro, Povijesni kontekst širenja kršćanstva na jugoistočnome Jadranu, *Hum*, 12 (17. – 18.), Mostar 2017., 184–210.

J. Zaninović 2008

Joško Zaninović, Ranokršćanski sakralni kompleks „Crkvina“ u selu Trbounje kod Drniša, *Archaeologia Adriatica* 2(2), Zadar 2008., 529–542.

R. Zaradić 2008

Radoslav Zaradić, Dalmatinska Zagora-nepoznata zemlja, *Pro tempore* 5(5), Zagreb 2008., 118-119.

5. POPIS SLIKA

Slika 1. Početna slova Kristovog imena kao dio ranokršćanske umjetnosti

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/b/bb/Chi-rho_mensa_Louvre_Ma_3023.jpg

Slika 2. Prikaz obuhvata Dalmatinske Zagore

https://www.dinarskogorje.com/uploads/4/1/3/3/41338573/zag50_orig.jpg

Slika 3. Kninska tvrđava https://img1.advisor.travel/fs1600x1200px-Knin_Fortress_7.jpg

Slika 4. Tlocrt crkve na Biskupiji – Katića Bajami (B. Migotti 1990)

Slika 5. Tlocrt crkve na Crkvini u Mokrom polju (V. Delonga 1984)

Slika 6. Rekonstrukcija starokršćanskog pluteja, Mokro Polje – Vagići (V. Delonga 1984)

Slika 7. Ulomci starokršćanskog namještaja, Mokro Polje – Sučevići (V. Delonga 1984)

Slika 8. Arheološka karta ranokršćanskih lokaliteta Cetinske krajine (J. Jeličić 1984)

Slika 9. Tlocrt bazilike u Otoku (I. Ožanić Roguljić 2011)

Slika 10. Ulomak kamene ploče s urezanim prikazom euharistije (I. Ožanić Roguljić 2011)

Slika 11. Ulomak kapitela (I. Ožanić Roguljić 2011)

Slika 12. Tlocrt crkve s ostacima drugih objekata (S. Gunjača 1955)

Slika 13. Ulomak starokršćanskog pluteja (S. Gunjača 1955)

Slika 14. Ranokršćanski kapiteli (J. Jeličić 1984)

Slika 15. Starokršćanski kapitel (A. Milošević 1998)

Slika 16. Ulomak starokršćanskog pluteja (A. Milošević 1998)

Slika 17. Pilastar oltarne pregrade (J. Jeličić 1984)

Slika 18. Ulomak ranokršćanskog kapitela (J. Jeličić 1984)

Slika 19. Plutej iz Gale (A. Milošević 2017)

Slika 20. Pilastar oltarne pregrade (J. Jeličić 1984)

- Slika 21. Lokalitet Crkvine (Lj. Gudelj 2000)
- Slika 22. Ranokršćanski kompleks Crkvine (Lj. Gudelj 2011)
- Slika 23. Ulomci kapitela (Lj. Gudelj 2011)
- Slika 24. Crkvina, Zmijavci https://www.imoart.hr/portal/images/slike_uz_clanke/bublin.jpg
- Slika 25. Tlocrt bazilike (N. Cambi, A. Gamulin, S. Tonković 1999)
- Slika 26. Tlocrt krsnog zdenca križnog oblika (N. Cambi, A. Gamulin, S. Tonković 1999)
- Slika 27. Tlocrt ranokršćanskih ostataka (Lj. Gudelj 2000)
- Slika 28. Ulomci ranokršćanskog namještaja (Lj. Gudelj 2000)
- Slika 29. Tvrđava Fortica <https://nikoo.eu/wp-content/uploads/2023/09/Fortica-Omis-1.jpg>
- Slika 30. Tlocrt crkve (N. Cambi 2020)
- Slika 31. Rekonstrukcija ranokršćanskog oltara tipa cippusa s prozorčićem konfesije (J. Jeličić Radonić 1994)
- Slika 32. Reljena ploča iz Gata (J. Jeličić 1985)
- Slika 33. Tlocrt sv. Cecilija (B. Migotti 1990)
- Slika 34. Lokalitet Cecela (M. Petrincec 2007)
- Slika 35. Tlocrt ranokršćanskog kompleksa (J. Zaninović 2008)
- Slika 36. Trbounje - ostatci ranokršćanske crkve
<https://www.putovnica.net/images/full/114005-trbounje-ostaci-ranokrscanske-crkve.jpg>
- Slika 37. Plan crkvenog kompleksa (N. Cambi 2020)
- Slika 38. Sarkofag iz Tepljuha (A. Uglešić 2006)

SAŽETAK

U ovom diplomskom radu prikazat će se arheološki ostatci iz razdoblja ranog kršćanstva koji su pronađeni na području Dalmatinske zagore. Na početku ovoga rada objašnjeni su početci kršćanstva te glavne karakteristike umjetnosti ranog kršćanstva. Nadalje, geografski je definirano područje Dalmatinske zagore te su izdvojeni istraživači koji su djelovali na tom teritoriju. U središnjem dijelu rada analizirani su ranokršćanski lokaliteti na temelju pronađenih nalaza te provedenih istraživanja. Na kraju rada navedena su zaključna razmatranja.

Ključne riječi: rano kršćanstvo, arhitektura, skulptura, Dalmatinska zagora

ABSTRACT

This thesis will present archaeological remains from the early Christian period that were found in the area of Dalmatian Hinterland. At the beginning of this work, the beginnings of Christianity and the main characteristics of the art of early Christianity are explained. Furthermore, the area of Dalmatian Zagora was geographically defined, and the researchers who worked in that territory were singled out. In the central part of the work, early Christian localities are analyzed based on the finds and the conducted research. Concluding considerations are given at the end of the paper.

Key words: early Christianity, architecture, sculpture, Dalmatian Hinterland

SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

kojom ja IVA ŠEGO, kao pristupnik/pristupnica za stjecanje zvanja sveučilišnog/e prvostupnika/ce POVIJESTI I POVIJESTI UMJENOSTI, izjavljujem da je ovaj završni rad rezultat isključivo mojega vlastitoga rada, da se temelji na mojim istraživanjima i oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio završnog rada nije napisan na nedopušten način, odnosno da nije prepisan iz necitiranoga rada, pa tako ne krši ničija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio ovoga završnog rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Split, 15.12.2023

Potpis

**Izjava o pohrani i objavi ocjenskog rada
(završnog/diplomskog/specijalističkog/doktorskog rada - podcrtajte odgovarajuće)**

Student/ica: IVA ŠEGO

Naslov rada: RANOKRŠĆANSKA TOPOGRAFIJA DALMATINSKE
ZAGORE

Znanstveno područje i polje: HUMANISTIČKE ZNANOSTI, POVIJEST LIJESNOSTI

Vrsta rada: DIPLOMSKI RAD

Mentor/ica rada (ime i prezime, akad. stupanj i zvanje):
DOC. DR. SC. VEDRAN BARBARIĆ

Komentor/ica rada (ime i prezime, akad. stupanj i zvanje):
/

Članovi povjerenstva (ime i prezime, akad. stupanj i zvanje):
DOC. DR. SC. ANA TOPLAK
KRISTINA BABIĆ, PREDAVAČ

Ovom izjavom potvrđujem da sam autor/autorica predanog ocjenskog rada (završnog/diplomskog/specijalističkog/doktorskog rada - zaokružite odgovarajuće) i da sadržaj njegove elektroničke inačice u potpunosti odgovara sadržaju obranjenog i nakon obrane uređenog rada.

Kao autor izjavljujem da se slažem da se moj ocjenski rad, bez naknade, trajno javno objavi u otvorenom pristupu u Digitalnom repozitoriju Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Splitu i repozitoriju Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu (u skladu s odredbama Zakona o visokom obrazovanju i znanstvenoj djelatnosti (NN br. 119/22).

Split, 15.12.2023

Potpis studenta/studentice:

Napomena:

U slučaju potrebe ograničavanja pristupa ocjenskom radu sukladno odredbama Zakona o autorskom pravu i srodnim pravima (111/21), podnosi se obrazloženi zahtjev dekanici Filozofskog fakulteta u Splitu.

